

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS PSICHOLOGŲ SĄJUNGA
LIETUVOS PSICHOLOGIJOS STUDENTŲ ASOCIACIJA

II Jaunųjų mokslininkų psichologų
konferencija

PSICHOLOGIJOS TYRIMAI LIETUVOJE:
ATRADIMAI IR PERSPEKTYVOS

K o n f e r e n c i j o s m e d ž i a g a

Konferencijos medžiagos leidybą remia:
Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas

VILNIAUS UNIVERSITETAS

2005 m. gegužės 6 d.

Konferencijos organizatoriai

VILNIAUS UNIVERSITETAS
Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra
Bendrosios psichologijos katedra
LIETUVOS PSICHOLOGŲ SĄJUNGA
LIETUVOS PSICHOLOGIJOS STUDENTŲ ASOCIACIJA

Konferencijos mokslo komitetas

Pirmininkė:

Prof. habil. dr. Danutė Gailienė
(VU Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra)

Nariai:

Prof. habil. dr. Henrikas Vaitkevičius
(VU Bendrosios psichologijos katedra)
Doc. dr. Laima Bulotaitė
(VU Bendrosios psichologijos katedra)
Doc. dr. Dalia Bagdžiūnienė
(VU Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra)
Lekt. dr. Sigita Girdzijauskienė
(VU Bendrosios psichologijos katedra)

Konferencijos organizacinis komitetas

Pirmininkas:

Evaldas Kazlauskas

Nariai:

Vaida Kalpokienė
Justina Kuckailienė
Rūta Lasauskaitė
Donatas Noreika
Monika Skerytė-Kazlauskienė
Jelena Trofimova

Turinys

1. *Justė Andrikonytė, Agnė Veličkaitė.* Kintančių suvokiamų vaizdų mechanizmų tyrimas 5
2. *Ieva Bieliauskienė.* Vyrų ir moterų individuacijos proceso gelminės prielaidos 7
3. *Sandra Birbilaitė.* Onkologinių ligonių skausmo suvokimo ypatumai 9
4. *Jurgita Bružaitė, Agnė Jurgaitytė-Avižinienė.* Namuose ir globos namuose gyvenančių senų žmonių mirties nerimo lygis 12
5. *Aldona Dzekevičiūtė.* Žmogaus stereoregos tyrimai ir modeliavimas 14
6. *Justina Dilytė, Jelena Trofimova.* Nuostatos pagalbos nukentėjusiems nuo savižudybės atžvilgiu 16
7. *Ramunė Grambaitė.* Kognityvinio funkcionavimo ir depresiškumo ryšys sergant išsėtine skleroze 18
8. *Vaida Kalpokienė.* Elgesio sutrikimus turinčių paauglių naudojamos įveikos strategijos 20
9. *Evaldas Kazlauskas.* Potrauminę simptomatiką prognozuojantys veiksniai politines represijas išgyvenusiujų grupėje 26
10. *Rasa Kuodytė-Kazielienė.* Panevėžio I–IV klasių moksleivių psichologinės ir socialinės būklės atspindys piešiniuose 29
11. *Agnė Matulaitė.* Savojo kūno patyrimas nėštumo metu: interpretacinė fenomenologinė analizė 31
12. *Vita Poškutė.* Ar galime kalbėti apie egzistencinę depresijos sampratą? 33

13. *Laimonas Puišys, Rytis Stanikūnas*. Spalvų derinių subjektyvaus vertinimo dėsningumai 37
14. *Rita Rekašiūtė Balsienė*. Organizacijos tobulinimo projektas: atvejo analizė 39
15. *Goda Rukšaitė*. Kam reikalingas tėvas? 42
16. *Vaidilutė Sinkevičiūtė*. Moterų mokslininkų asmenybinių veiksmų ryšys su pasitenkinimu darbu 44
17. *Lina Vaisetaitė*. Skausmas sporte: raumenų ir gyjančios traumos skausmo suvokimas ir įveika 49
18. *Kristina Vanagaitė, Laura Soloveičikienė*. Moterų ir vyrų pakeistų veido elementų atpažinimo tikslumas 53
19. *Antanas Zališčevskis*. Polinkio į riziką ir savęs vertinimo sąsajos 55
20. *Irena Žukauskaitė*. Darbuotojų socializacija organizacijoje: prielaidos sėkmei 60

KINTANČIŲ SUVOKIAMŲ VAIZDŲ MECHANIZMŲ TYRIMAS

Justė Andrikonytė, Agnė Veličkaite

Vilniaus universitetas

El. paštas: juste.andrikonyte@fsf.vu.lt

Yra žinomi dviprasmiai, nestabilūs vaizdai (Neckerio kubas, Schroederio laiptai, „Žmona-uošvė“ ir t.t.), kuriuose suvokiama objektai nepriklausomai nuo stebėtojo valios nuolat kinta. Šių vaizdų suvokimas intensyviai tiriamas, nes tai leidžia geriau suprasti suvokimo mechanizmus. Šiuo metu suvokimo nestabilumas aiškinamas dvejopai. Kiekvienas objektas aprašomas požymių rinkiniais, kurie įvairiems suvokiamiems vaizdams yra skirtingi. Taigi suvokimo kaita yra susijusi su naudojamų suvokimui požymių rinkinių kaita. Kodėl ir kaip keičiami šie rinkiniai? Yra suformuluotos dvi hipotezės – pasyvaus atpažinimo ir aktyvios atrankos. Anot pirmos (bottom-up (BU)) hipotezės, ilgo vieno ir to paties objekto suvokimo metu vyksta struktūrų, susijusių su šiais požymiais, nuovargis. Dėl to naudojamo požymių rinkinio įtaka nuolat silpsta, o nenaudojamo – stiprėja. Taigi dėl vyraujančio požymių rinkinio poveikio įvyksta suvokiamo vaizdo kaita. Pagal antrąją (top-down (TD)) hipotezę, suvokimo metu iš atminties pagal išskirtus požymius sudaromas galimas hipotetinis vidinis išorinio dirgiklio vaizdas. Vidinis vaizdas lyginamas su sensoriniu poveikiu, kurio metu sutampantys realūs ir hipotetiniai vaizdo požymiai vienas kitą slopina. Jeigu vidinio vaizdo požymiai visiškai sutampa su sensorinės sistemos išskirtais požymiais, tai vienas požymių rinkinys nuslopinamas, o likusio rinkinio įtaka stiprėja. Dėl to ir įvyksta suvokiamo objekto kaita.

Darbo tikslas – patikrinti, kuri iš šių hipotezių geriau paaiškina suvokimą. Pagal pasyvią hipotezę, suvokimo kaita

nepriklauso nuo dėmesio. Tuo tarpu, pagal aktyvią hipotezę, dėmesys turi įtakos suvokiamų objektų kaitai.

Tyrimė **naudota** speciali kompiuterinė programa, leidžianti vaizduoklio ekrane rodyti kintančias figūras (tyrime buvo rodomas Neckerio kubas). Pirmoje tyrimo dalyje stimulus buvo projektuojamas į kairiąją akį (be žvilgsnio fiksacijos taško). Antroje tyrimo dalyje buvo panaudota metodika akies judesiams apriboti ir dėmesiui fiksuoti. Nestabili figūra projektuota į tą pačią akį kaip ir pirmoje tyrimo dalyje. Suvokiamų vaizdų kitimo momentai buvo fiksuojami kompiuteriu. Po eksperimento buvo apskaičiuojamas konkuruojančių vaizdų dominavimo laikas ir atlikta rezultatų statistinė analizė.

Palyginus pirmos ir antros dalių **rezultatus** paaiškėjo, kad antroje tyrimo dalyje, kai akies judesiai buvo apriboti, alternatyvių vaizdų suvokimo kitimas sulėtėdavo. Pagal BU teoriją, fiksuojant žvilgsnį, t. y., figūrai projektuojantis į tą pačią tinklainės dalį, adaptacija turėtų vykti greičiau ir sukelti greitesnę vaizdų kaitą, o tai prieštarauja gautiems tyrimo rezultatams. Tiriant proceso dinamiką apskaičiuota autokoreliacinė dominavimo laikų funkcija, kuri liudija apie suvokimo procese egzistuojančią aktyvią požymių atranką. Nustatėme, kad dėmesys lemia suvokiamų vaizdų kaitą. Taigi iš gautų rezultatų seka, kad aktyvų suvokimo procesą geriau paaiškina TD teorija.

VYRŲ IR MOTERŲ INDIVIDUACIJOS PROCESO GELMINĖS PRIELAIDOS

Ieva Bieliauskienė

Vilniaus universitetas

El. paštas: pieva@takas.lt

Pastaruoju metu mūsų visuomenėje lyčių vaidmenys tampa vis mažiau apibrėžti, o lyties tapatumas – vis miglotesnis. Nepaisant įvairiais lygmenimis siekiamos lyčių lygybės, yra požymių, rodančių, kad psichologiniai skirtumai tarp vyrų ir moterų – pakankamai žymūs. Lietuvoje nusižudo 5 kartus daugiau vyrų nei moterų, panašus santykis ir tarp priklausomų nuo narkotinių medžiagų, tuo tarpu psichoterapinės pagalbos kreipiasi daugiausia moterys. Dažnai iškyla klausimas, kaip kurią lytį palietė staigus perėjimas nuo sovietinės santvarkos prie gyvenimo nepriklausomoje valstybėje. Didžiulis skrybų ir kitų šeimų patiriamų sunkumų skaičius, vis aštrėjanti visuomenės santykio su seksualinėmis mažumomis problema taip pat skatina tyrinėti gelmines lyčių išgyvenamų procesų prielaidas, ypač – lyties tapatumo klausimą. Užsienio autoriai yra atlikę nemažai tyrimų, kiekybiškai įvairiais požiūriais nagrinėjančių vyrų ir moterų psichikos specifiškumą, o kokybinių šios srities tyrimų – labai nedaug.

Šio tyrimo **tikslas** – apžvelgti analitinės C.G. Jungo psichologijos autorių keliamas prielaidas apie gelminį lyties tapatumą ir vyrų bei moterų psichikos vystymosi ypatumus, bei aptarti kiekybinius tyrimus, lyginančius lyčių reakcijas į sudėtingas gyvenimo situacijas.

Analitinės psichologijos požiūriu, kiekvienos asmenybės vystymosi tikslas – individuacija: tapimas visybišku, nedalomu ir unikaliu – skirtingu nuo kitų žmonių ir kolektyvinės psichikos. Psichikoje vienu metu egzistuoja ir vyriškasis, ir mo-

teriškasis pradai, kurie yra dinamiški ir nuolat sąveikauja. Nuo to, kiek sėkminga bus pradžioje sąsąmoningo priešingos lyties principo integracija į sąmonę, priklauso ir asmenybės tapimo sėkmė. Remiantis šiomis prielaidomis bei analitinę ir raidos psichologiją derinančio autoriaus E. Neumanno teorija, pristatoma bei palyginama vyro ir moters psichikos raida: atsisiskyrimo nuo motinos ypatumai, ego tapsmas, iniciacijos pobūdis ir reikšmė. Taip pat aptariami galimi patologiniai psichikos raidos variantai, susiję su lyties tapatumo formavimusi. Analitinės psichologijos autorių keliamos prielaidos sugretinamos su kiekybinių lyčių specifiškumą nagrinėjančių tyrimų duomenimis bei prieinama išvados, kad šie duomenys gali būti sėkmingai interpretuojami remiantis analitinės psichologijos terminais.

ONKOLOGINIŲ LIGONIŲ SKAUSMO SUVOKIMO YPATUMAI

Sandra Birbilaitė

Vilniaus universitetas

El.paštas: sandra_psy2004@yahoo.com

Šiuolaikinėje tarpdisciplininėje skausmo sampratoje ypatingą reikšmę įgyja subjektyvi skausmo prasmė, kuri reikšmingai įtakoja pacientų patiriamos kančios mastą, medicininės pagalbos poreikį ir skausmo malšinimo veiksmingumą.

Tikslas: išaiškinti onkologinių ligonių skausmo suvokimo ypatumus ir nustatyti skausmo suvokimo, streso įveikos būdų, skausmo kontrolės suvokimo bei vidinės darnos jausmo tarpusavio ryšius.

Metodika: ištyrėme 26 pacientus, besigydančius Vilniaus universitetinės ligoninės Onkologijos centre, taip pat – 26 Skausmo klinikos pacientus, sergančius radikulitu (kontrolinė grupė). Tyrime naudojome pusiau struktūruotą interviu, Skausmo kontrolės pobūdžio skalę (Skevington, 1995), Gyvenimo orientacijų skalę (Antonovsky, 1983) ir Freiburgo ligos įveikimo klausimyną (Muthny, 1989).

Rezultatai. Nustatyta, kad onkologinių ligonių skausmo samprata skiriasi nuo sergančiųjų radikulitu skausmo sampratos: didžioji dalis onkologinių ligonių (apie 70 proc.) skausmą suvokia kaip ligos progresavimą ir/ arba skausmo metu galvoja apie mirtį, tuo tarpu sergantieji radikulitu teigia, kad skausmas jiems trukdo užsiimti norima veikla ir galvoja apie tai, kad skausmas kuo greičiau pasibaigtų.

Onkologiniai ligoniai, kuriems skausmas reiškia ligos progresavimą ir/ arba galimą mirtį, labiau naudoja depresinę įveiką, kita dalis vėžiu sergančiųjų ligonių, kurie bijo, kad skausmas ateityje sustiprės, ir/ arba teigia, kad nesulaukia

palaikymo iš aplinkinių, labiau naudoja įveiką per pasitikėjimą ir religingumą. Sergantieji radikulitu, kurie teigė, kad skausmo metu galvoja, kaip greičiau sumažinus skausmą, mažiau kontroliuoja savo jausmus ir jiems mažiau būdinga socialinė izoliacija, taip pat jie geriau sugeba įprasminti savo skausmo situaciją. Tie ligoniai, kurie teigė, kad susitaiko su likimu ir/ arba tikisi pasveikti, labiau suvokia save kaip valdančius situaciją ir turinčius daugiau žinių apie ligą, gydymą.

Šio tyrimo metu nustatėme, kad onkologiniai ligoniai, kurie pasikliauja gydytojais, t.y. žino, kad gali tikėtis medicininės pagalbos skausmui sumažinti, mažiau kontroliuoja savo jausmus, jiems mažiau būdinga socialinė izoliacija, jie dažniau naudoja savęs drąsinimo įveiką.

Tie onkologiniai ligoniai, kurie yra įsitikinę, kad atsitiktinumas, likimas ar kitos išorinės jėgos kontroliuoja jų skausmą, pasižymėjo didesne vidine darna, jie geriau sugeba įprasminti savo ligą ir pastoviai jaučiamą skausmą, ir juos veikiančius vidinius stimulus, tokius kaip skausmas ar liga, dažniau suvokia kaip numatomus ir paaiškinamus. Priešingi duomenys gauti kontrolinėje grupėje. Nustatyta, kad tie radikulitu sergantys ligoniai, kurie pasikliauja atsitiktinumu, t.y., yra įsitikinę, kad skausmas nulemtas likimo, ir kad jų pastangos mažinant skausmą nelabai efektyvios, labiau naudoja depresinius įveikos būdus: kognityvinį vengimą, labiau kontroliuoja savo jausmus ir linkę socialiai izoliuotis. Jų vidinė darna yra silpnesnė, jie mažiau suvokia galintys valdyti ligą ir su ja susijusius simptomus, be to jie blogiau supranta tai, kas su jais vyksta, turi mažiau žinių apie jaučiamą skausmą ir ligą.

Išvada: onkologinėmis ligomis sergančių pacientų skausmo suvokimas skiriasi nuo sergančiųjų kita liga. Gauti įdomūs, specifiški šiam tyrimui rezultatai, kad pasižymintys eksternalia skausmo kontrole onkologiniai ligoniai geriau prisietaiko prie ligos ir jos simptomų, jų vidinė darna didesnė, negu

radikulitu sergančių ligonių, kurie irgi linę pasikliauti atsitiktinumu, bei gydytojais.

Subjektyvios skausmo sampratos įvertinimas gali suteikti svarbią informaciją, teikiant individualizuotą tarpdisciplininę skausmo malšinimo pagalbą onkologiniams ligoniams.

NAMUOSE IR GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ SENŲ ŽMONIŲ MIRTIES NERIMO LYGIS

Jurgita Bružaitė, Agnė Jurgaitytė-Avižinienė

Vilniaus universitetas

El. paštas: jurgita_bruzaitė@yahoo.com

Mirties nerimas – tai susidūrimo su mirtimi įsivaizdavimo rezultatas, įtakojantis žmogaus gyvenimą ir jo kokybės suvokimą. Ypač ypatingas seno žmogaus ir mirties santykis. Kadangi senų žmonių skaičius vis didėja, būtina plačiau tirti, koks yra senų žmonių mirties nerimo lygis.

Apžvelgus psichologinę literatūrą apie mirties nerimą tarp senų žmonių, paaiškėja, kad duomenys yra gana prieštaringi. Manoma, kad senų žmonių mirties nerimas mažesnis nei kitų amžiaus grupių, tačiau negalima tvirtai teigti, kad senatvėje žmonės mirties bijo mažiau. Nesutariama ir dėl lyties įtakos mirties nerimo lygiui. Taigi seno žmogaus mirties nerimas yra veikiamas daugelio faktorių. Jų įtaka labai priklauso nuo aplinkos. Senelių namų gyventojai – savita grupė, kurioje senų žmonių problemos intensyvesnės ir labiau išreikštos. Remiantis atliktais tyrimais, ryškėja tendencija, kad senelių namų gyventojų mirties nerimas yra didesnis, ką galėtų įtakoti tikslo ir prasmės nebuvimas, prastesni socialiniai santykiai, mažesnis pasitenkinimas gyvenimu.

Tikslas. Ištirti, ar skiriasi namuose ir prieglaudose gyvenančių senų žmonių mirties nerimo lygis.

Metodika. Tyrime dalyvavo 90 vyresnio amžiaus žmonių nuo 60 iki 95 metų. 58 namuose ir 32 senelių globos namuose gyvenantys tiriamieji buvo apklausti individualiai, pusiau struktūruoto interviu būdu. Mirties nerimo lygiui matuoti

buvo naudojama Peržiūrėta Mirties Nerimo Skalė (RDAS). Tyrime taip pat naudotas klausimynas pasitenkinimui gyvenimu įvertinti bei surinkti sociodemografiniai duomenys apie tiriamuosius.

Rezultatai. Palyginę namuose ir senelių globos namuose gyvenančius senus žmones, nustatėme, kad pastarųjų mirties nerimo lygis yra aukštesnis nei namuose gyvenančių. Tiek prieglaudose, tiek namuose gyvenančių moterų mirties nerimas yra didesnis nei vyrų. Tačiau nerasta patikimo ryšio tarp amžiaus ir mirties nerimo lygio. Be to, abiejų tiriamųjų grupių mirties nerimo lygis nėra susijęs su tuo, kiek ir ar turi tiriamasis vaikų ir vaikaičių bei kaip dažnai juos mato, ar gyvas sutuoktinis, kada paskutinį kartą palaidojo artimą žmogų. Kalbant apie mirties nerimo ir pasitenkinimo gyvenimu ryšį, reikia pažymėti, kad šis nėra reikšmingas, tačiau pastebėta įdomi tendencija – namuose gyvenančių tiriamųjų mirties nerimas didesnis, kai pasitenkinimas gyvenimu didesnis, o globos namų gyventojams atvirkščiai – pasitenkinimui gyvenimu didėjant, mirties nerimo lygis mažėja. Nustatyta, kad kuo labiau senelių namų gyventojas skundžiasi fizine sveikata, tuo jo mirties nerimo lygis yra aukštesnis. Dauguma tiriamųjų bijo ne pačios mirties, o mirimo proceso, bejėgiškumo ir kontrolės praradimo. Daugelis mirtį prieglaudoje laiko „bloga mirtimi“.

Išvados. Globos namuose gyvenančių senų žmonių mirties nerimas yra didesnis nei namuose gyvenančių. Moterų mirties nerimas didesnis nei vyrų. Senų žmonių grupėje amžius neišryškėja kaip mirties nerimą įtakojantis veiksnys.

Visgi gilesniam senų žmonių mirties nerimo supratimui reikalingi tolimesni tyrimai. Ateityje naudinga būtų tirti religingumo reikšmę, nes, kaip pažymi keletas autorių, kartais religija gali paaiškinti mirties nerimo variacijas labiau nei amžius, gyvenimo vieta. Tad būtų įdomu, kaip šios tendencijos atspindi Lietuvos senų žmonių populiacijoje.

ŽMOGAUS STEREOREGOS TYRIMAI IR MODELIAVIMAS

Aldona Dzekevičiūtė

Vilniaus universitetas

El. paštas: aldute@gmail.com

Tiriant stereosuvokimą mėginama suprasti, kaip fiziologiniai procesai sąlygoja žmogaus suvokimą. Pavyzdžiui, kodėl du skirtingi vieno objekto atvaizdai tinklainėse kartais suliejami į vieno objekto vaizdą, o kartais jie dvejinasi (fuzijos ir diplopijos problema). Neaišku, kas lemia fenomenalų regos aštrumą, kai pakanka objekto atvaizdą tinklainėse paslinkti per fotoreceptorius dešimtadalį ir žmogus jau suvokia objekto padėties erdvėje pokytį (hiperjautrumo problema), kodėl stereo regos aštrumas dažnai mažesnis negu monokulinės regos aštrumas. Pagaliau, kaip mes sugebam nustatyti objekto padėtį erdvėje (krypties arba longitudinalinio horopterio, vieno do nuotolio arba frontalaus horopterio ir aleotropijos problema). Jau nuo seno žinomi centrinės regos lauko iškraipimai (centravimo iliuzijos pagal Piažè), tačiau iki šiol neaišku, kokias stereosuvokimo ypatybes sąlygoja šis reiškiny (konstantinio nuotolio, dydžio suvokimo problema; horopterio iškraipymo problemos). Yra pasiūlyta daug fenomenologinių modelių, kurie mėgina išspręsti šias problemas (Heringas, Helmholtzas, Fechneris, Hilebrandtas, ir t.t.), tačiau jų sprendimas lieka neaiškus iki šių dienų. Norint suprasti, kas sąlygoja minėtas suvokimo ypatybes, reikia atlikti kompleksinius tyrimus (psichofizikinius, psichofiziologinius ir formalų modelių tyrimus).

Tikslas. Sudaryti formalų stereosuvokimo modelį ir palyginti šio modelio savybes su žmogaus stereosuvokimo tokio-
mis savybėmis:

- palyginti modelio ir žmogaus Panumo sritį;
- palyginti longitudinalinį ir frontoparalelinį horopterus, paaiškinti jų kitimą, keičiantis atstumui nuo žmogaus iki fiksacijos taško;
- paaiškinti, kokie mechanizmai sąlygoja alelotropijos ir diplopijos reiškinius;
- išanalizuoti kokie mechanizmai sąlygoja skiriamosios gebos ypatumus.

Metodika. Sudarytas diskretus neuroninis stereomodelis, kurio pagalba atliekami formalūs psichofizikiniai eksperimentai ir nustatomos charakteristikos, analogiškos žmogaus psichofizikinėms charakteristikoms. Kartu atliekami modelio ir žmogaus regos sistemų neurofiziologinių procesų palyginimai.

Rezultatai. Palyginus gautus modeliavimo duomenis ir atliktų su žmogumi eksperimentinių tyrimų rezultatus, parodyta, kad modelio ir žmogaus stereo suvokimo ypatybės panašios. Siūlomi tolimesni konkretūs psichofizikiniai ir neurofiziologiniai eksperimentai modelio ir regos sistemos panašumui patikrinti.

NUOSTATOS PAGALBOS NUKENTĖJUSIEMS NUO SAVIŽUDYBĖS ATŽVILGIU

Justina Dilytė, Jelena Trofimova

Vilniaus universitetas

El. paštas: justinadilyte@yahoo.com, jelenat@ivolgamus.com

Nukentėję nuo artimojo savižudybės dažnai ilgai ir sunkiai gedi. Nukentėjusiajam nuo artimojo savižudybės turėtų būti suteikta parama, o pagalba prieinama. Paramos suteikimą ir pagalbos prieinamumą apsprendžia visuomenėje vyraujančios nuostatos tiek pagalbos, tiek nusižudžiusiojo artimųjų atžvilgiu. Tyrimai rodo, kad nusižudžiusiojo artimiesiems gali būti būdinga stigma – o tai reiškia, kad jie dažnai jaučiasi socialiai izoliuoti, vengia kalbėti apie įvykusių nelaimę, susilaukia daugiau pasmerkimo ir mažiau paramos iš aplinkinių. Literatūroje taip pat nurodoma, kad tai nebūtinai atspindi neigiamas visuomenės nuostatas nusižudžiusiųjų artimųjų atžvilgiu, bet gali reikšti, kad visuomenėje nėra žinoma, kaip suteikti paramą šiems žmonėms.

Tikslas. Išsiaiškinti, kokios nuostatos vyrauja pagalbos nukentėjusiems nuo savižudybės atžvilgiu, ir nustatyti, kaip suvokiamas pagalbos reikalingumas priklauso nuo savižudybės patyrimo artimoje aplinkoje.

Metodika. Šiam tyrimui naudotas nuostatų suicidinės netekties atžvilgiu klausimynas. Jį sudaro 26 teiginiai, turintys 5 vertinimus (visiškai sutinku; sutinku; nesu apsisprendęs, nesutinku, visiškai nesutinku) ir 4 atviri klausimai. Tyrime dalyvavo 136 studentai. Tiriamieji buvo suskirstyti į turinčius sąlytį su savižudybe (patyrusius artimojo savižudybę) bei neturinčius (nepatyrusius artimojo savižudybės).

Rezultatai. Nuostatos pagalbos nukentėjusiems nuo savižudybės atžvilgiu nepriklauso nuo savižudybės patyrimo arti-

moje aplinkoje. Artimojo savižudybę patyrusių ir nepatyrusių grupėse išryškėja tik tam tikros tendencijos. Bendrai tiriamųjų nuostata į pagalbą po suicidinės netekties yra teigiama: sutinkama, kad nusižudžiusiojo artimiesiems ypatingai reikia kitų žmonių paramos. Tačiau, dažnai pagalba suvokiama kaip kuo greitesnis įvykusios nelaimės užmiršimas. Be to, 70% visų tiriamųjų mano, kad gedintis dėl artimojo savižudybės laikui bėgant įveikia savo skausmą. Tačiau, patyrę artimojo savižudybę tvirčiau įsitikinę, kad gedulas po artimojo savižudybės gali niekada neatlėgti.

Išvados. Pripažįstama, kad pagalba nukentėjusiems nuo artimojo savižudybės yra reikalinga. Tačiau, pagalbos prieinamumą gali sunkinti klaidingos nuostatos suicidinės netekties (netekties poveikio ir gedulo įveikos) atžvilgiu.

KOGNITYVINIO FUNKCIONAVIMO IR DEPRESIŠKUMO RYŠYS SERGANT IŠSĖTINE SKLEROZE

Ramunė Grambaitė

Vilniaus universitetas

El. paštas: r.grambaitė@post.skynet.lt

Išsėtinė sklerozė (IS) — viena labiausiai paplitusių centrinės nervų sistemos ligų, dažniausiai užklumpanti 20 — 40 metų žmones. Lietuvoje IS serga apie keturis tūkstančius žmonių. Iki 70% sergančiųjų IS sutrinka kognityvinės funkcijos, o depresija gali būti normali reakcija į šiuos sutrikimus. Kognityvinių funkcijų sutrikimai gali apsunkinti namų veiklos arba darbinį užduočių atlikimą, o dėl negebėjimo ką nors atlikti, kurį seka frustracija bei nepilnavertiškumo jausmas, gali padidėti ligonių depresiškumas. Depresija, savo ruožtu, gali būti vienas iš kognityvinį funkcionavimą bloginančių faktorių.

Tyrimo tikslai: 1. Sergančiųjų IS depresiškumo ir kognityvinio funkcionavimo ypatumų nustatymas. 2. Kognityvinio funkcionavimo ir depresiškumo ryšio įvertinimas bei analizė.

Metodika. Tyrime dalyvavo 41 žmogus, sergantis IS, ir 52 sveiki, nesergantys jokia neurologine ar psichiatrine liga, nepriklausantys nuo alkoholio ar narkotikų bei neturėję rimtų galvos pažeidimų žmonės. Poravimo būdu buvo atrinktas 41 sveikas kontrolinės grupės tiriamasis, kad sveikų žmonių grupę pagal amžių, lytį bei išsilavinimo trukmę būtų ekvivalentiška sergančiųjų IS grupei.

Kognityvinių funkcijų vertinimui buvo išverstas ir pritaikytas Trumpas Pakartojamas Neuropsichologinių Testų Rinkinys (BRBNT) (Rao, 1986; Peyser, 1986), kuris JAV taikomas kognityvinėms funkcijoms tirti ir matuoja labiausiai pažeidžiamas sritis sergant IS. Depresiškumo vertinimui pasirinktas Beck

depresijos inventarijus (BDI-II) (Balaišis et al., 2000). Sergančiųjų IS fizinis funkcionavimas įvertintas keturių laipsnių sunkumo skalėje.

Rezultatai. 1. BRBNT testas (kai turimi atsakymai į visus 5 subtestus) leidžia 100% atskirti sergančiuosius IS nuo nesergančių jokia neurologine ar psichiatrine liga, nepriklausančių nuo alkoholio ar narkotikų bei neturėjusių rimtų galvos pažeidimų žmonių.

2. Sergančiųjų IS depresijos lygis statistiškai reikšmingai didesnis už sveikų žmonių depresijos lygį.
3. Kuo didesnis sergančiųjų IS depresiškumas, tuo mažesnis pastovus ilgalaikis atgaminimas ir mažiau žodžių atgaminama po užlaikymo.
4. Sveikų žmonių depresiškumas statistiškai reikšmingai koreliuoja tik su erdvinio atgaminimo matavimais.
5. Sergančiųjų IS depresiškumui įtakos turi fizinio funkcionavimo lygmuo.

Išvados: Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad depresiškumas sergant IS yra labiausiai susijęs su ilgalaikės atminties funkcionavimu. Neuropsichologinis ilgalaikės atminties bei kitų kognityvinių funkcijų lavinimas gali būti naudinga depresijos įveikos dalis.

ELGESIO SUTRIKIMUS TURINČIŲ PAAUGLIŲ NAUDOJAMOS ĮVEIKOS STRATEGIJOS

Vaida Kalpokienė

Vilniaus universitetas, Respublikinė Vilniaus psichiatrijos ligoninė
El. paštas: vaida.kalpokiene@takas.lt

Po to, kai R. S. Lazarus pirmą kartą išsamiai aprašė streso įveikos procesą (Lazarus, Folkman, 1984), vis daugėja tyrimų, siekiančių nustatyti, kuo pasižymi paauglių naudojamos įveikos strategijos ir kaip jos siejasi su raidos procesu. Deja, Lietuvoje šiai problemai ligi šiol buvo skiriamas itin mažas dėmesys, nors įveika yra vienas iš adaptacinių procesų, padedantis prisitaikyti prie vidinių ir išorinių reikalavimų (Recklitis, Noam, 1999). Santykinai mažai tyrinėti paaugliai, turintys elgesio ir emocines problemas, tačiau galima spėti, kad jie ne visada naudoja tinkamas streso įveikos strategijas, nes jų adaptacija neretai būna sutrikusi daugelyje sferų (emocinėje, socialinėje ir kt.). Gilinantis į paskutiniu metu atliekamus paauglių įveikos tyrimus, į akis krenta keletas svarbių aspektų, kurie gali būti susiję su paauglių elgesio problemomis. Pirmą, nustatyta, kad aktyvi įveika yra adaptyvi ir neigiamai susijusi su elgesio ir emocinėmis problemomis (Gonzales ir kt., 2001; Losoya ir kt., 1998). Antra, paauglystėje itin plečiasi socialinis tinklas ir dėl to vis svarbesnis tampa socialinės paramos siekimas (Kavsek, Seiffge - Krenke, 1996), tačiau elgesio sutrikimus turintys paaugliai neretai patenka į nusikalstamą aplinką ir tai gali savaip paveikti jų paramos siekimą, be to, jie itin dažnai konfliktuoja su tėvais, kas taip pat gali įtakoti paramos siekimą. Trečia, nors vaikystėje dažniau naudojamos emocinės įveikos strategijos, susijusios su emocijų iškrova ir agresyviu elgesiu, tačiau paauglystėje jų naudojimas mažėja (Losoya ir kt., 1998; Kavsek, Seiffge - Krenke, 1996). Gali būti, kad

elgesio sutrikimus turintys paaugliai ir toliau naudoja tokias emocinės įveikos strategijas, kurios pablogina jų adaptaciją ir nepadeda susidoroti su stresoriais. Tačiau iki galo nėra aišku, kuo gi pasižymi elgesio sutrikimus turinčių paauglių naudojamos įveikos strategijos.

Mūsų tyrimo **tikslas** ir yra nustatyti, ar skiriasi sveikų ir elgesio sutrikimus turinčių paauglių naudojamos įveikos strategijos bei socialinės paramos siekimas, ir koks yra ryšys tarp įveikos strategijų ir elgesio problemų. Buvo iškeltos tokios hipotezės:

1. Sveiki paaugliai daugiau naudoja į problemas nukreiptas įveikos strategijas, o turintys elgesio sutrikimus paaugliai daugiau naudoja nukreiptas į emocijas ir mažiau adaptyvias įveikos strategijas.
2. Sveiki ir elgesio sutrikimus turintys paaugliai socialinės paramos siekia iš skirtingų šaltinių.
3. Į problemas nukreiptų įveikos strategijų naudojimas susijęs su mažesnėmis elgesio problemomis, o nukreiptų į emocijas ir mažiau adaptyvių įveikos strategijų naudojimas susijęs su didesnėmis elgesio problemomis.

Metodika

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo 66 paaugliai nuo 14 iki 17 m. Tiriamąją grupę (toliau – sergantys paaugliai) sudarė 36 paaugliai (iš jų 23 mergaitės ir 13 berniukų), gydęsi Respublikinėje Vilniaus psichiatrijos ligoninėje. Visiems paaugliams buvo nustatytos elgesio ir emocijų sutrikimų diagnozės. Tyrimas atliktas gavus gydančio gydytojo leidimą ir tėvų sutikimą. Kontrolinę grupę (toliau – sveiki paaugliai) sudarė 30 paauglių, iš jų 19 mergaičių ir 11 berniukų. 17 paauglių ištirti Vilniuje, 13 – Varėnos rajone. Tyrimas atliktas mokyklose, gavus tėvų sutikimą.

Metodikos. Siekiant įvertinti įveikos strategijas, buvo naudojamas COPE klausimynas (Carver, Scheier, Weintraub, 1989).

Jame išskiriama 14 įveikimo strategijų, kurias autoriai suskirsto į tris įveikos būdus: nukreiptą į problemą, nukreiptą į emocijas ir mažiau adaptyvią įveiką. Tikrinant klausimyno patikimumą, nustatytas Pearson koreliacijos koeficientas, lygus 0,39 ($p < 0,05$) (Mitkienė, 1998).

Taip pat pridėjome keletą papildomų klausimų, kad nustatytume, kuo pasižymi sveikų ir sergančių paauglių socialinės paramos siekimas iš artimų žmonių. Tiriamieji turėjo pažymėti, kaip dažnai jie siekia paramos iš mamos, tėčio, draugų, mokytojų, suaugusio žmogaus (ne šeimos nario), draugo/draugės ir senelių (pvz., „Aš ieškojau pagalbos pas savo mamą“).

Tyrime naudotas YSR 11/18 klausimynas (Achenbach, Rescorla, 2001), skirtas įvertinti 11 – 18 m. paauglių emocines bei elgesio problemas. Klausimyną sudaro 8 skalės: nusišalinimas, somatiniai nusiskundimai, nerimas/depresija, delinkvencija, agresija, mąstymo, socialinės bei dėmesio problemos; mes nagrinėjome dvi skales: delinkventinio ir agresyvaus elgesio. Šis klausimynas yra adaptuotas Lietuvoje (Žukauskienė, Ignatavičienė, 2001).

Rezultatai

Nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp sveikų ir sergančių paauglių naudojamų įveikos strategijų ($p < 0,05$): sveiki paaugliai dažniau naudoja dvi į problemą nukreiptas strategijas – aktyvią įveiką ir atidėtą įveiką, bei vieną į emocijas nukreiptą pozityvaus perinterpretavimo strategiją. Sergantys paaugliai dažniau naudoja vieną į emocijas nukreiptą – neigimo – strategiją ir dvi mažiau adaptyvias strategijas – elgesio pakeitimą ir alkoholio, narkotikų ar vaistų vartojimą. Nustatyta, kad sveiki paaugliai dažniau nei turintys elgesio sutrikimus kreipiasi pagalbos pas mamą ir tėtį, o sergantys paaugliai dažniau kreipiasi pagalbos pas suaugusį žmogų (ne šeimos narį).

Nustatytos kelios statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp paauglių naudojamų įveikos strategijų ir elgesio problemų.

Tarp į problemą nukreiptų įveikos strategijų gautos statistiškai reikšmingos neigiamos koreliacijos tarp aktyvios įveikos ir agresyvaus elgesio ($r = -0,345$; $p < 0,01$) bei delinkventinio elgesio ($r = -0,282$; $p < 0,05$). Taigi į problemą nukreiptos įveikos strategijos naudojimas yra susijęs su mažesnėmis elgesio problemomis.

Tarp į emocijas nukreiptų įveikos strategijų gautos statistiškai reikšmingos neigiamos koreliacijos tarp pozityvaus perinterpretavimo strategijos ir delinkventinio elgesio ($r = -0,301$; $p < 0,05$) bei agresyvaus elgesio ($r = -0,356$; $p < 0,05$). Priešingai, neigimo strategija teigiamai koreliuoja su delinkventiniu elgesiu ($r = 0,395$; $p < 0,01$) ir agresyviu elgesiu ($r = 0,259$; $p < 0,05$). Taigi į emocijas nukreiptų įveikos strategijų ryšys su elgesio problemomis yra nevienareikšmiškas: vienos strategijos susijusios su mažesnėmis elgesio problemomis, kitos – su didesnėmis.

Mažiau adaptyvios įveikos strategijos teigiamai koreliuoja su dauguma problemų. Nustatytas teigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp koncentravimosi į jausmus strategijos ir delinkventinio elgesio ($r = 0,257$; $p < 0,05$); tarp elgesio pakeitimo strategijos ir delinkventinio elgesio ($r = 0,471$; $p < 0,01$) bei agresyvaus elgesio ($r = 0,456$; $p < 0,01$); tarp alkoholio, narkotikų ar vaistų vartojimo ir delinkventinio elgesio ($r = 0,583$; $p < 0,01$) bei agresyvaus elgesio ($r = 0,445$; $p < 0,01$). Taigi mažiau adaptyvių įveikos strategijų naudojimas yra susijęs su delinkventiniu ir agresyviu elgesiu.

Gautos statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp socialinės paramos siekimo ir elgesio problemų. Paramos siekimas iš mamos neigiamai koreliuoja su delinkventiniu elgesiu ($r = -0,462$; $p < 0,01$) ir agresyviu elgesiu ($r = -0,346$; $p < 0,01$). Paramos siekimas iš tėčio ir iš mokytojų neigiamai koreliuoja su delinkventiniu elgesiu (atitinkamai $r = -0,337$; $p < 0,01$; $r = -0,248$; $p < 0,05$). Rastas statistiškai patikimas teigiamas ryšys tarp delinkventinio elgesio ir paramos siekimo iš draugų ($r = 0,284$; $p < 0,05$), iš suaugusio žmogaus (ne šeimos na-

rio) ($r = 0,462$; $p < 0,01$) ir iš draugo/draugės ($r = 0,296$; $p < 0,05$), ir tarp agresyvaus elgesio ir paramos siekimo iš suaugusio žmogaus (ne šeimos nario) ($r = 0,309$; $p < 0,05$). Taigi paramos siekimas iš tėvų ir mokytojų yra susijęs su mažesnėmis elgesio problemomis, o paramos siekimas iš draugų ir suaugusio žmogaus (ne šeimos nario) yra susijęs su didesnėmis elgesio problemomis. Tai gali rodyti, kad elgesio sutrikimus turinčių paauglių socialinis tinklas pasižymi tokiais ypatumais, kurie dar daugiau didina elgesio problemas ir delinkventiškumą, tačiau tam reikia papildomų tyrimų.

Išvados

Pirma hipotezė pasitvirtino iš dalies: gauta, kad sveiki paaugliai daugiau naudoja dvi į problemas nukreiptas įveikos strategijas (aktyvią įveiką ir atidėtą įveiką) ir vieną į emocijas nukreiptą įveikos strategiją (pozityvaus perinterpretavimo). Elgesio sutrikimus turintys paaugliai daugiau naudoja dvi mažiau adaptyvias įveikos strategijas (elgesio pakeitimo ir alkoholio, narkotikų ar vaistų vartojimo) bei vieną į emocijas nukreiptą įveikos strategiją (neigimo).

Antra hipotezė pasitvirtino: sveiki ir sergantys paaugliai siekia socialinės paramos iš skirtingų šaltinių: sveiki paaugliai dažniau kreipiasi socialinės paramos pas savo tėvus, o elgesio sutrikimus turintys paaugliai – pas suaugusį žmogų (ne šeimos narį). Be to, socialinės paramos siekimas iš tėvų ir mokytojų yra susijęs su mažesnėmis elgesio problemomis, o socialinės paramos siekimas iš draugų, draugo/draugės bei suaugusio žmogaus (ne šeimos nario) yra susijęs su didesnėmis elgesio problemomis.

Trečioji hipotezė pasitvirtino iš dalies: viena į problemas nukreipta įveikos strategija (aktyvi įveika) ir viena į emocijas nukreipta įveikos strategija (pozityvus perinterpretavimas) susijusi su mažesnėmis elgesio problemomis, o viena į emocijas nukreipta įveikos strategija (neigimas) susijusi su didesnėmis

elgesio problemomis. Trys iš keturių mažiau adaptyvių įveikos strategijų (koncentravimasis į jausmus, elgesio pakeitimas ir alkoholio, narkotikų ar vaistų vartojimas) yra susijusios su didesnėmis elgesio problemomis.

POTRAUMINĘ SIMPTOMATIKĄ PROGNOZUOJANTYS VEIKSNIAI POLITINES REPRESIJAS IŠGYVENUSIŲ GRUPĖJE

Evaldas Kazlauskas

Vilniaus universitetas

El.paštas: evaldas.kazlauskas@jf.vu.lt

Tyrimo problema ir tikslai

Politinių represijų aukos dažnai patiria sunkų ir ilgalaikį traumavimą, kankinimus, persekiojimus, įkalinimus. Visuose politinių represijų tyrimuose užfiksuojamas daug aukštesnis viktimizacijos lygis, lyginant su to paties amžiaus palyginamąja grupe (Maercker, Shuetzwohl, 1997; Eisenman ir kt., 2003; Crescenzi ir kt., 2002). Lietuvoje atliktuose politinių represijų psichologiniuose tyrimuose taip pat nustatyta, kad potrauminė simptomatika susijusi su patirtomis represijomis (Kazlauskas, 2001; Kazlauskas, Gailienė, 2003; Gailienė, Kazlauskas, 2004). Dabartiniu metu psichotraumatologijoje teigiama, kad pagrindinis potrauminių simptomų etiologinis veiksnys yra patirti trauminiai įvykiai (Jones, Barlow, 1989; Weiseth, 2004). Kita vertus, politinių represijų tyrimų apžvalga atskleidžia, kad nustatoma vis daugiau veiksnų tarpininkaujančių tarp traumos patyrimo ir potrauminės simptomatikos. Tyrimai rodo, kad asmenybės savybės, politinis aktyvumas, amžius represijų metu ir kiti faktoriai įtakoja potrauminės simptomatikos išreikštumą. Išanalizavus traumų psichologijos bei politinių represijų tyrimus kyla klausimai: ar traumos patyrimo intensyvumas yra pakankamas veiksnys, paaiškinantis potrauminę simptomatiką politines represijas patyrusių asmenų grupėje? Kokia yra apsauginių bei rizikos veiksnių sąveika su traumos patyrimu bei psichologiniais traumos padariniais?

Metodika

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 1225 asmenys (48,4 % moterų, 51,6 % vyrų), turintys oficialų nukentėjusiųjų nuo sovietinių represijų statusą, apibrėžtą Lietuvos respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939 – 1990 okupacijų teisinio statuso įstatyme. Tai asmenys, nuteisti pagal Lietuvos SSR arba Rusijos SFR baudžiamųjų kodeksų įstatymus, varžančius žmogaus teises bei laisves, arba nuteisti kaip kontrrevoliuciniai bei socialiai pavojingi asmenys. Tiriamieji buvo parinkti naudojant Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo (LGGRT) centro duomenų bazę. Tiriamųjų amžiaus vidurkis 73,2 (SD = 7,0) metų. Represijų metu vidutinis amžius buvo 19,6 (SD = 6,6) metų.

Įvertinimo būdai. Tiriamiesiems buvo paruoštas klausimynas, kuris buvo išsiunčiamas paštu (24,8 % tyrimo dalyvių įteiktas asmeniškai). Atsakymų paštu klausimynų grįžimo procentas aukštas (apie 80 proc.). Patirtų trauminių įvykių per visą gyvenimą ir per pastaruosius vienerius metus įvertinimui naudota *Harvardo traumos klausimyno pirma dalis* (Mollica ir kt, 1992). Traumos simptomų vertinimui naudotas *Traumos simptomų klausimynas* (Briere, Runtz, 1989; liet.k. Gailienė, Kazlauskas, 2004). *Demografiniai duomenys* (amžius, amžius represijų metu, išsimokslinimo lygis). *Apsauginiai ir rizikos veiksniai* (politinis aktyvumas, subjektyvus patirtų represijų vertinimas, *vidinės darnos skalė (SOC)* (Antonovsky, 1993)).

Duomenų analizė. Duomenų apdorojimui naudota regresinė analizė. Priklausomas kintamasis – Traumos simptomų klausimyno (TSK) rezultatai. Analizėje naudoti tik duomenys, kai koreliacijos su TSK statistiškai reikšmingos ($p < 0,05$). Kintamieji į regresinę analizę buvo įtraukiami pakopomis (*step-wise*). Pirma, trauminiai įvykiai: trauminių įvykių sąrašas, trauminių įvykių per pastaruosius metus sąrašas. Antra, demografiniai duomenys: išsimokslinimo lygis, amžius represijų metu (RM). Trečia, vidinė darna, politinio aktyvumo subjektyvus vertinimas.

Rezultatai

Trauminiai įvykiai prognozuoja 21,5% (R^2) potrauminės simptomatikos variacijos ($R = 0,463$, adjusted $R^2 = 0,213$, $F = 119,52$; $p < 0,000$). Trauminiai įvykiai per visą gyvenimą ($B = 0,84$, $\beta = 0,45$, $t = 15,11$, $p < 0,000$), trauminiai įvykiai per pastaruosius metus ($B = 0,28$, $\beta = 0,14$, $t = 1,99$, $p < 0,04$). Antra regresijos lygtis, papildžius dviem demografiniais kintamaisiais, paaiškino 24,1 % potrauminės simptomatikos variacijos. R^2 pokytis = 2,4 % yra statistiškai reikšmingas ($F = 15,17$; $p < 0,00$). Įdėjus vidinės darnos skalės duomenis ir politinio aktyvumo subjektyvų vertinimą R^2 pokytis = 14,7%, ($F = 104,68$; $p < 0,00$). Galutinė regresijos lygtis paaiškino 38,8% (R^2) potrauminės simptomatikos variacijos ($R = 0,62$, adjusted $R^2 = 0,38$, $F = 92,05$; $p < 0,000$). Traumuojantys įvykiai ($B = 0,71$, $\beta = 0,40$, $t = 14,25$, $p = 0,00$), traumuojantys įvykiai per pastaruosius metus ($B = 0,17$, $\beta = 0,04$, $t = 1,37$, $p = 0,17$), išsimokslinimas ($B = -0,72$, $\beta = -0,13$, $t = -4,53$, $p = 0,00$), amžius represijų metu ($B = -0,03$, $\beta = -0,03$, $t = -1,17$, $p = 0,24$), politinis aktyvumas ($B = -0,34$, $\beta = -0,03$, $t = -0,93$, $p = 0,35$), vidinės darnos skalė ($B = -0,29$, $\beta = -0,39$, $t = -14,45$, $p = 0,00$), konstanta ($B = 19,99$, $t = 17,13$, $p = 0,00$).

Išvados

Tyrimo rezultatai parodė, kad, viena vertus, traumos intensyvumas geriausiai prognozuoja potrauminę simptomatiką. Kita vertus, politines represijas patyrusių asmenų grupėje asmenybės savybės, išsimokslinimo lygis yra svarbūs numatant potrauminės simptomatikos intensyvumą.

PANEVĖŽIO I–IV KLASIŲ MOKSLEIVIŲ PSICHOLOGINĖS IR SOCIALINĖS BŪKLĖS ATSPINDYS PIEŠINIUOSE

Rasa Kuodytė-Kazielienė

Vilniaus Universitetas, Visuomenės sveikatos institutas

El. paštas: kuodyte@centras.lt

Tikslas. Vaikų psichologinės ir socialinės būsenos atspindinti vaikų piešiniuose.

Metodai. Tyrime dalyvavo 2002 m. vasario mėnesį trijų Panevėžio vidurinių mokyklų (Mykolo Karkos, Senvagės ir Juozo Miltinio) I–IV klasių 376 moksleiviai. Išanalizuota 1128 trijų temų piešiniai. Pasirinktos temos: pirma – šeima, antra – hobis, trečia – mėgiamiausias gyvūnas. Piešiniai tirti pagal specialiai parengtas lenteles. Bendras spalvų interpretavimas atliktas remiantis Luscher spalvų testu, vizualiai sumuojant trijuose piešiniuose dominuojančias spalvas.

Rezultatai. Dominuojančios spalvos: mėlyna (25 proc.), žalia (21 proc.), ruda (16 proc.). Jos tiesiogiai atspindi šio amžiaus vaikams būdingus emocinius, psichologinius ypatumus. Šeimos sudėtis piešiniuose: mama (95,61 proc.), tėtis (89,65 proc.), vienas vaikas šeimoje (26,98 proc.). Gyvūnų pasirinkime pirmumas teikiamas namų gyvūnams: dominuoja katės ir šunys (po 22,87 proc.), žuvytės (10,26 proc.). Mėgiamiausias užsiėmimas yra sportas (18,9 proc.), įvairūs kiti žaidimai (11,4 proc.), kompiuteriniai žaidimai (10,37 proc.).

Išvados. Spalvų pasirinkimas atitinka šio amžiaus, t.y. 7–11 metų, vaikų ieškojimą, žingeidumą (mėlyna spalva), jų vertės suvokimą (žalia), tačiau grėsmingai tarp jų įsiterpusi ruda spalva rodo padidėjusį poreikį fizinio lengvumo ir psichologi-

nio pasitenkinimo. Vaikai vaizduoja šeimos darnumą, naminius gyvūnus. Šeima šio amžiaus vaikams užima labai svarbią vietą. Šiuolaikinių technologijų pažanga, tėvų nedėmesingumas skatina vaikus iškeisti judrumą, sportą į žalojantį augantį organizmą – kompiuterį.

SAVOJO KŪNO PATYRIMAS NĖŠTUMO METU: INTERPRETACINĖ FENOMENOLOGINĖ ANALIZĖ

Agnė Matulaitė

Vilniaus universitetas

El.paštas: agnemh@talk21.com

Nors nėštumas yra suvokiamas kaip natūralus ir labai asmeninis patyrimas, iki šiol psichologijoje vyrauja kiekybiniai, dažniausiai koreliaciniai tyrimai, analizuojantys neigiamų nėštumo pasekmių (persileidimo, priešlaikinio gimdymo, mažo naujagimio svorio, prasto mamos – vaiko ryšio ar kūdikių dirglumo) ir juos skatinančių psichologinių faktorių (nėščios moters nerimo, streso, tarpusavio santykių problemų ir kita) ryšius. Nepaisant to, kad literatūroje (pvz., H.Deutsch, D.Pines) randama nemažai sąsajų tarp moters psichinės būklės ir jos kūno reakcijų, tebėra mažai gilinamasi į pačios būsimos mamos psichologinę būseną.

Tikslas: atskleisti kaip pačios moterys patiria savo kūną nėštumo metu.

Metodika. Tyrime dalyvavo sveikos, 25–35 metų amžiaus, pirmą kartą besilaukiančios moterys, esančios ilgalaikiuose santykiuose. Duomenys surinkti pusiau struktūruoto interviu metu. Gautiems ir transkribuotiems tekstams buvo taikoma interpretacinė fenomenologinė analizė (pagal J.Smith ir M.Osborn, 2003).

Rezultatai. Pranešimo metu bus pristatomas tyrimo rezultatas – interpretacinės fenomenologinės analizės metu išryškėjusios pasikartojančios ir specifinės temos, atspindinčios kūno patyrimą viduriniame nėštumo trimestre. Šios temos lyginamos su kitų tyrimų (L.Bailey, J.A.Smith) rezultatais bei mokslinėje literatūroje pristatomais nėščiųjų psi-

chinės ir fizinės būklės aprašymais. Taip pat aptariami metodologiniai interpretacinės fenomenologinės analizės taikymo klausimai, šio tyrimo metodo galimybės ir ribotumai.

AR GALIME KALBĖTI APIE EGZISTENCINĘ DEPRESIJOS SAMPRATĄ?

Vita Poškutė

Vilniaus universitetas, Žiegždrių psichiatrijos ligoninė
El. paštas: posvita@delfi.lt

Kas yra ir ką reiškia depresija ją išgyvenančiam žmogui? Kokia gali būti prasmė išgyvenančiam nusivylimą, tuštumą, skausmą žmogui? Ar galima klausti apie egzistencinę depresijos sampratą? Ar galime kalbėti apie depresijos prasmę? Šie ir panašūs klausimai, kaip ir pati tema moksliniam darbui bei tyrimui, kyla iš klinikinio psichologo praktikos ir egzistencinės psichologijos/ terapijos požiūrio sandūros. Praktikoje tenka konsultuoti depresiją ir suicidines krizes išgyvenančius žmones, o tam reikalingas tam tikras supratimas ir nuostatos ligos, sveikatos, mirties bei kitų svarbių gyvenimo klausimų atžvilgiu. Nėra apibrėžtos egzistencinės depresijos sampratos, kaip nėra egzistencinėje psichologijoje ir vieningos psichopatologijos sampratos. Bet praktikai, psichoterapeutai ir psichiatrai, visada dirbo su išgyvenančiais depresiją žmonėmis ir egzistencinės mokyklos klasikų (V.Frankl, R.May, L.Binswanger ir kt.) darbuose galima rasti aprašytą atskirų depresijos patyrimo aspektų (laiko išgyvenimo, beprasmybės ir kt.) analizę ir supratimą.

Pats depresiją išgyvenantis žmogus bando suprasti savo patyrimą, klausia savęs, kodėl jis tai išgyvena, kas su juo darosi. Jis nori papasakoti savo istoriją, kančios istoriją, suprasti, kaip jis gyveno ir kaip jam gyventi toliau. Dažnai pats žodis 'depresija' yra stigmatizuojantis, suprantamas kaip nuoroda į psichikos patologiją. Depresijos kaip termino ar diagnozės bijo, vengia ir pats žmogus, ir jo artimieji. Diagnozės suteikimas vieniems reiškia pasyvumą, atsidavimą į gydytojų rankas (tai

yra visišką atsakomybės už sveikimą atidavimą gydytojui ir vaistams), kitiems – nesusitaikymą, pasipriešinimą. Pagaliau, mes pernelyg greitai linkę klientams suteikti 'etiketę', taip pat ir patys liūdesį, nusivylimą išgyvenantys žmonės linkę patologizuoti dažnai natūralias būsenas ir išgyvenimus (gedulą, vieatvę, egzistencinę kaltę ir nerimą, nusiminimą dėl nesėkmės) – skubama juos pavadinti 'depresija' ir gydyti. Tačiau, bet kuriuo atveju, praktikoje sutikdami depresiją išgyvenantį žmogų ieškome būdų jam padėti, jį suprasti. Tik ar galime padėti žmogui, gydyti ir tikėtis sveikimo be paties žmogaus aktyvumo, valios, patyrimo refleksijos ir supratimo, kas su juo vyksta?

Kaip galime suprasti depresiją? Tai išgyvenimas, kuriam būdinga pažeminta nuotaika, interesų susiaurėjimas, sumažėjęs bendras aktyvumas ir vitališkumas, riboti santykiai su aplinka ir kiti panašūs požymiai. Tai yra susiaurinta būtis. Tai būseną, kai daugelis procesų (emocinių, motyvacinių, kognityvinių, biologinių, psichinių ir kt.) yra sulėtėję, susiaurėję, prislopinti. Kartu tai didelės kančios ir nevilties išgyvenimas. Tokioje būsenoje žmogus dažnai kelia sau klausimus, kurie „laimingame“ gyvenime retai sau užduodami, tai yra egzistencinius klausimus apie gyvenimo prasmę, santykius, vieatvę, kaltę, baigtinumą ir pan. Jis kelia klausimus ir mėgina į juos rasti atsakymus, nors tuo metu gali atrodyti išsekęs, sutrikęs ar neadekvatus. Jis išgyvena vidinę dramą, iš tiesų skelbia „dvasios bankrotą“ (E.Shneidman), kai įprasti elgesio būdai, santykiai su pasauliu ir aplinkiniais jam nebepadeda, būvę tikslai ir vertybės nureikšminami, jis išgyvena tuštumą, neviltį, bet, anot S.Kierkegaardo, žmogus turi nusivilti, kad „iš nevilties prasiveržtų tikras dvasios gyvenimas“. Jei tai „dvasios liga“, tai gal ir išgyvenimas, ir sveikimas gali būti gilus dvasinis darbas, kelias?

Žmogui depresijoje sunku žvelgti į ateitį – tai laikas, kai daugiau gyvenama praeitimi, ieškoma ten resursų, prisimenami ir pervertinami praeities patyrimai bei santykiai, bandoma

atrasti atsakymą dabartinei situacijai, pasirinkti kažką (nuostatas, vertybes) dabarčiai, ateičiai. Gilioje neviltyje galima išgirsti savo vertybes ir reikmes, atpažinti neigiamus ar blokuojamus svarbius poreikius ar jausmus, pasirinkti nuostatas savęs, kitų, gyvenimo ar kančios atžvilgiu. Taigi, depresija kaip būseną gali būti vertingas patyrimas, suteikiantis ne vien kančią, bet taip pat atskleidžiantis naujas galimybes ir prasmes.

Paprastai depresija suprantama kaip bio – medicininė problema, taip traktuojamas ir pats žmogus, dažnai vien biologiškai. Ar galima depresiją suprasti ne tik kaip psichikos, nuotaiškos sutrikimą, bet kaip būseną, kuri sukrečia visą žmogaus būtį? Galvoti, kaip teigė van den Bergas (1972), kad serga ne tik žmogus, bet visas jo pasaulis tuo metu suserga?

Egzistencinėje psichologijoje žmogus suprantamas kaip biologinė, psichologinė, socialinė ir dvasinė būtybė – jis nuolat gyvena visuose keturiuose lygmenyse. Depresijos išgyvenimui specifiniai pokyčiai, priežastys taip pat galimi bet kuriame ar visuose keturiuose egzistencijos matmenyse. Pavyzdžiui, negalėjimas įgyvendinti vertybės ar egzistencinė beprasmybės krizė gali įtakoti biologinį gyvenimą (tai yra sutrikdyti miegą, apetitą, kelti fizinį skausmą, somatinius negalavimus ir pan.). Socialinio statuso praradimas – sutrikdyti psichologinį pasaulį (kai kyla kaltės, savęs nuvertinimo, nepasitikėjimo savimi jausmai) ar išryškinti dvasines problemas (tai yra santykio su prasmėmis ir vertybėmis). O sunki liga (fizinio pasaulio įvykis) – įtakoti tiek psichologinį (nuotaiką ir artimus santykius), socialinį (socialinius santykius), tiek dvasinį žmogaus pasaulį. Tad ar galime žiūrėti į depresiją ar simptomus izoliuotai nuo kenčiančio žmogaus ir jo gyvenimo pasaulio? Kaip tikslą, siekiant suprasti žmogų ir jo patyrimą, nurodo K.Jaspersas savo „Bendrojoje psichopatologijoje“ (1973): „mes siekiame suprasti/pamatyti sielą visa jos apimtimi, visame jos nepakartojamume ir viso jos gyvenimo tęstinyje.“

Egzistencinėje terapijoje siekiama ne paaiškinti patologiją ar sunkumų priežastis ir padėti žmogui greitu nuraminimu.

Sunkumai, šiuo atveju depresija, suprantama ne kaip atskirų biocheminių procesų ar psichologinių konfliktų rezultatas. Žmogus suprantamas ne kaip izoliuota biologinė ar psichologinė būtybė, bet kaip būtis-pasaulyje, tai yra žmogus ir jo pasaulis kaip vienvė, žmogus, gyvenantis konkrečiame kontekste ir esantis tam tikrame santykiyje su pasauliu. Norėdami suprasti sergantį, kenčiantį žmogų, turime suprasti jo pasaulį. Todėl terapijoje siekiama padėti klientui pačiam tyrinėti ir suprasti savo gyvenimą, santykius su pasauliu, savo patyrimą, vertybes. Į žmogų žiūrima ne kaip į problemą, bet labiau kaip į paslaptį (G.Marcel, 1960). Vertinamas gebėjimas nusivilti, nes tikima, kad nesėkmės, nusivylimas, kančia gali būti gyvenimo mokytojais. Kad reikia ne tiek vengti dažnai nuo mūsų nepriklausančių gyvenimo iššūkių, kiek mokytis juos priimti ir vertinti. Pagaliau priimti tai, kad kančia yra žmogiškos būties neišvengiama dalis – nuo gimimo iki mirties skausmas, kentėjimas, netektys mus lydi nuolat. Tikima, kad kančia nėra beprasmis skausmas, ir kad žmogus bet kurioje sunkioje situacijoje (taip pat depresijoje) turi laisvą valią ir pasirinkimą bei galimybę atskleisti savo individualią situacijos ar/ir gyvenimo prasmę.

Egzistencinis – fenomenologinis požiūris remiasi filosofinėmis egzistencinės filosofijos ir fenomenologijos prielaidomis, tačiau kliento gyvenimo, jo sunkumų ir išgyvenimų, tyrinėjimas visada remiasi subjektyviu, realiu patyrimu ir kalba. Būtent subjektyvaus patyrimo refleksija ir analizė leidžia atskleisti universalius patyrimo aspektus. Psichologijoje siekiant tyrinėti subjektyvų patyrimą arba aprašyti sampratą naudojami kokybiniai tyrimo metodai. Taigi ir mūsų planuojamas tyrimas, kuriuo siekiama aprašyti subjektyvią depresijos patyrimo prasmę ir egzistencinę depresijos sampratą, remiasi būtent kokybinių tyrimų metodologija, taip pat egzistencinės psichologijos ir terapijos teorinėmis prielaidomis.

SPALVŲ DERINIŲ SUBJEKTYVAUS VERTINIMO DĖSNINGUMAI

Laimonas Puišys, Rytis Stanikūnas

Vilniaus universitetas

El. paštas: laiminas@hypernet.lt

Tikslai. Spalvos – tai vienas iš stipriausių aplinkos dirgiklių, spalva gali motyvuoti, kelti asociacijas, padėti atpažinti ar paslėpti, iškraipyti mus supančią erdvę, paveikti mūsų nuotaiką. Nors spalvų derinimo dėsningumai domino daugybę menininkų bei mokslininkų, tačiau iki šiol niekam nėra pavykę sukurti išbaigtos ir universalios spalvų derinimo teorijos. Šio tyrimo tikslas buvo aptikti ryšius tarp fizikinių dviejų spalvų derinio savybių ir to derinio stebėtojų keliamo subjektyvaus įspūdžio. Reikia pabrėžti, jog nebuvo siekiama sudaryti išbaigto ir apibrėžto spalvų ir jų keliamų įspūdžių sąrašo, o tik konstatuoti to ryšio buvimo faktą. Šis tyrimas yra tarpdisciplininis, apimantis psichologijos, neurofiziologijos bei fizikos disciplinas.

Metodika. Tyrime naudotos 28 kartoninės kortos. Kiekviena korta vienoje pusėje buvo nudažyta dvejomis skirtingomis spalvomis. Kiekviena spalva dengė vienodą 80mm X 80mm plotą. Naudotos aštuonios spalvos, iš jų buvo sudaryti dvidešimt aštuoni deriniai. Pasirinktos keturios oponentinės (žalia, raudona, mėlyna ir geltona) spalvos ir keturios tarpinės (salotinė, purpurinė, oranžinė ir žydra). Tokiu būdu spalvos maždaug tolygiai turėjo pasiskirstyti spalvų erdvėje. Eksperimento metu kortos būdavo išdėliojamos priešais tiriamąjį atsitiktine tvarka ir apšviečiamos liuminescencine dienos šviesos lempa (4000K koreliuotos spalvinės temperatūros). Tiriamasis turėdavo išranguoti prieš jį esančias kortas nuo labiausiai patinkančios iki labiausiai nepatinkančios. Taip pat kiekvieną

spalvų derinį tiriamasis turėjo apibūdinti vienu ar keliais, jam pateiktoje anketoje nurodytais, epitetais. Iš viso buvo pateikta keturiasdešimt epitetų. Tyrimas buvo atliktas su keturiasdešimt tiriamųjų.

Rezultatai. Kiekvienam spalvų deriniui pagal x, y, L spalvinių koordinačių sistemą buvo apskaičiuoti sodrio ir skaisčio kontrastai bei tono skirtumai (prilyginti kampui tarp dviejų spalvų vektorių). Pagal spalvų apibūdinimą epitetais, panaudojus faktorinę analizę, buvo išskirti keturi faktoriai, kurie apibrėžti kaip: malonumo, pasyvumo, purpurinės spalvos bei stiprumo dimensijos. Apskaičiuotos koreliacijos tarp subjektyvių faktorių ir fizinių derinių parametrų. Gauta statistiškai reikšminga koreliacija tarp malonumo faktoriaus ir tono skirtumo, bei stiprumo faktoriaus ir sodrio kontrasto. Pagal vidutinį derinio rangą, visi eksperimente naudoti deriniai suskirstyti į patinkančius ir nepatinkančius. Regresinės analizės pagalba buvo tikrinama, ar subjektyvus derinio apibūdinimas ir fizinės derinio charakteristikos leidžia prognozuoti derinio priskyrimą vienai ar kitai grupei. Gauta, jog subjektyvus spalvų derinio apibūdinimas leidžia, naudojant dispersinę analizę, su 85% procentų tikimybe prognozuoti derinio priskyrimą patinkantiems arba nepatinkantiems deriniams. Šviesio kontrastas leidžia šią prognozę patikslinti iki 92%, tačiau jis neatsispindi subjektyviuose apibūdinimuose.

Išvados. Subjektyvus spalvų derinio apibūdinimas leidžia prognozuoti derinio priskyrimą maloniems arba nemaloniems deriniams. Be to, dalis subjektyvaus spalvų derinio išpūdžio turi ryšį su fizinėmis derinio savybėmis (malonumas koreliuoja su spalvio kontrastu, stiprumas koreliuoja su sodrio kontrastu).

ORGANIZACIJOS TOBULINIMO PROJEKTAS: ATVEJO ANALIZĖ

Rita Rekašiūtė Balsienė

Vilniaus Universitetas

El. paštas: rita@ovc.lt

Pokyčiai yra neatsiejama organizacijų gyvavimo dalis. Anot Cameron (1999), tyrimai rodo, kad apie 80% pokyčių, kuriuos inicijavo organizacijos siekdamos didesnio efektyvumo žlugo dėl to, kad nebuvo atsižvelgta į „minkštuosius“ organizacijos ypatumus. Visoms organizacijoms svarbu aiškiai nustatyti, ką jos turi tobulinti, ir po to įvertinti, ar atliktos intervencijos pasiekė planuotus rezultatus. Organizacijos klimato sąvoka, atsiradusi po Lewin, Lippit ir White (1939) garsiojo tyrimo turėjo didelę reikšmę organizacijos veiklos analizei. Organizacijos klimatas, kaip jį apibūdina Moran ir Volkwein (1992) apibrėžia šį fenomeną kaip „reliatyviai pastovų organizacijos bruožą, kuris atskiria vieną organizaciją nuo kitos ir a) apima narių kolektyvinį organizacijos suvokimą, atsižvelgiant į tokius aspektus kaip autonomija, pasitikėjimas, susitelkimas, parama, pripažinimas, novatoriškumas ir garbingumas; b) yra kuriamas sąveikaujant nariams; c) yra naudojamas kaip pagrindas aiškinantis situaciją; d) atspindi vyraujančias organizacijos kultūrinės normas ir pažiūras; e) įtakoja elgesio formavimą“ (p. 20). Organizacijos klimato tyrimų, bandant nustatyti, kokie faktoriai labiausia įtakoja klimato kokybę (Litwin ir Stringer, 1966; Campbell, 1970; Sims ir LaFollette, 1975; Muchinsky, 1976 (pgl. Landy, 1989)), atlikta tikrai daug, tačiau praktikams (ir skeptikams) visada svarbiausiu klausimu išlieka šis vienintelis: ar organizacijos klimatas, jo kokybė turi įtakos organizacijos veiklos rezultatams.

Koreliacija tarp organizacijos klimato ir jos veiklos rezultatų skirtinguose tyrimuose yra nevienodai stipri. Kangis (2000) tyrimai parodė, kad sėkmingai ir nesėkmingai dirbančių organizacijų klimatas skiriasi, ir, kuo organizacija sėkmingesnė, tuo ryšys tarp organizacijos klimato ir jos veiklos yra stipresnis. Johnson (1996), Morrison (1997), Schmit ir Allscheid (1995), Davidson (2000), visi rado statistiškai reikšmingą teigiamą ryšį tarp to, kiek palankiai organizacijos darbuotojai vertina savo darbinę aplinką ir kiek patenkinti produktais ar paslaugomis yra klientai. Be to, Thompson (1996) tyrimai parodė, kad reikšmingas ryšys egzistuoja ir tarp to, kiek palankiai darbuotojai vertina savo aplinką ir įvairių organizacijos rezultatų rodiklių – didesnė pelno marža, mažiau skundų, pravaikštų ir darbo saugos pažeidimų. Dėl priežastingumo krypties autorių duomenys pasirodė skirtingi: verslo organizacijų tyrimai (Schneider, Ashworth, Higgs ir Carr, 1996; Schuster, 1993; Schneider, White, Paul, 1998) rodė daugiau organizacijos klimato įtaką verslo rezultatams, tuo tarpu tyrimai atlikti akademinėje aplinkoje (West ir kt., 1998) rodė priešingą priežastingumą, kurį autoriai aiškino universitetinės aplinkos specifika.

Mūsų darbo tikslas buvo tobulinti organizacijos veiklą ir siekti didesnio jos efektyvumo. Įgyvendindami organizacijos tobulinimo projektą, kuriame naudojome veiksmo tyrimo metodologiją bei kėlėme ir teorinius klausimus: kaip organizacijos klimatas gali būti naudojamas tobulintinų organizacijos veiklos aspektų nustatymui bei kaip taikomos intervencijos paveikia patį organizacijos klimatą ir visą organizacijos veiklos efektyvumą. Organizacijos klimatas buvo vertinamas autorės ir Organizacijų vystymo centro konsultantų sudaryta anketa, kurią sudarė tokios skalės: tikslų žinomumas ir priimtinum, darbo organizavimo kokybė, tarpasmeninių santykių kokybė, motyvavimo priemonių panaudojimas, organizacinė parama, vadovavimo kokybė, organizacijos lankstumas ir inovatyvumas, darbas su klientais. Organizacijos tobulinimo pro-

jekte, kuris įgyvendinamas vienoje Lietuvos organizacijoje 2002–2004 metais, organizacijos klimata matavome du kartus (prieš ir po intervencijų) ir naudojame Burke ir Litwin (1992) organizacijos veiklos ir pokyčių modelį planuojant intervencijas. Po atliktų intervencijų statistiškai reikšmingai pagerėjo darbo organizavimo, organizacinės paramos, organizacijos lankstumo ir inovatyvumo bei darbo su klientais skalių vertinimas. Remiantis šios organizacijos atveju, darome išvadą, kad organizacijos klimato matavimas gali būti viena iš efektyvių priemonių nustatant tobulintinas organizacijos veiklos sritis bei planuojant tobulinimo veiksmus. Organizacijos klimato matavimas parodo, kiek organizacijos atlikti tobulinimo veiksmai yra veiksmingi, tai yra, kiek ji pasiekė tuos tikslus, kuriuos planavo pasiekti. Tobulinant bendrą organizacijos veiklą pasiektas didesnis finansinis organizacijos efektyvumas.

KAM REIKALINGAS TĖVAS?

Goda Rukšaitė

Vilniaus universitetas

El. paštas: gruksait@takas.lt

Psichologinis tėvo vaidmuo jo vaikų gyvenime ilgą laiką buvo nepagrįstai mažai nagrinėjamas. Nors daugeliu tyrimų pagrįstas tradicinis požiūris pabrėžia motinos – vaiko ryšio reikšmingumą, kyla klausimas, kaip psichologijos moksle atsirado tokia nepusiausvyra. Peržvelgus, kiek psichologinėje literatūroje analizuojamos motinos ir tėvo temos, galima suabejoti, kam reikalingi tėvai išskyrus jų biologinio būtinumo bei antrinės, motiną palaikančios, funkcijos. Šiuolaikiniai psichologai vis dažniau domisi tėvo svarba vaiko raidai bei jo poveikiu tiek sveikos, tiek ir sutrikusios asmenybės formavimuisi. Pastaraisiais metais psichologiniuose darbuose dažniau iškeliama incesto šeimoje tema, analizuojama tėvo įtaka vaikų, paauglių ar net suaugusiųjų depresijos, anoreksijos, asmenybės sutrikimų bei nusikalstamo elgesio formavimuisi (Parke, D.R., 1981; Samuels, A., 1985, 1989; Rohner, R.P., Veneziano, R.A., 2001).

Dabartiniai psichologiniai tyrimai atskleidė, kad specifinis tėvo – vaiko ryšys stebimas jau pirmaisiais kūdikio gyvenimo mėnesiais, o tėvo balsą vaikas skiria dar būdamas motinos iščiose (Mackey W.C., 2000). Psichoterapeutai pažymi, kad su tėvu susijusios problemos jų praktikoje pasitaiko nė kiek ne rečiau, negu siejamos su motina (Zoja L., 2001; Samuels, A., 1985). Dabartinis požiūris į tėvystę ir tėvo funkcijas kinta. Dideli socialiniai ir kultūriniai pokyčiai skatina iš naujo kelti klausimą, ką reiškia būti vyru ir tėvu, kokios yra psichologinės tėvo funkcijos.

Savo pranešime siekiu apžvelgti bei analizuoti psichologinius tėvo vaidmens aspektus C.G. Jungo Analitinės psichologi-

jos perspektyvoje. Norėdama geriau atskleisti psichologinę tėvo svarbą, plačiau aptariu tėvo – dukters santykių specifiškumą, remdamasi Analitine teorija bei ilgalaikės psichoterapijos atvejo analize. Pranešime išskleidžiamos archetipinio tėvo, realaus tėvo ir tėvo komplekso sąvokos, analizuojamos keturios psichologinės sritys, kuriose vidinis tėvas atlieka pagrindinį vaidmenį: 1) asmeninio ir socialinio autoriteto formavimasis; 2) idėjų ir vertybių evoliucija; 3) seksualumo ir psychoseksualinio identiškumo raida; 4) socialinės ir kultūrinės rolės.

MOTERŲ MOKSLININKIŲ ASMENYBINIŲ VEIKSNIŲ RYŠYS SU PASITENKINIMU DARBU

Vaidilutė Sinkevičiūtė

Mykolo Riomerio Universitetas

El. paštas: vaida@vadyba.com

Tikslas. Nustatyti, kaip asmenybiniai veiksniai siejasi su moterų mokslininkų pasitenkinimu darbu.

Metodika. MSQ (Minnesota Satisfaction Questionnaire), (Weiss, D.J., Dawis, R.V., England, G.W., Lofquist, L.H., 1967). NEO-PI-R (McCrae, R.R. ir Costa, P.T., 1992).

Demografiniai kintamieji. Amžius, išsilavinimas.

Rezultatai

Rasta, kad mokslininkės yra labiau patenkintos vidiniais darbo aspektais ($M = 3.81$) nei kitos moterys ($M = 3.52$) ($t(269) = 4.20$, $p < .001$). Išorinio pasitenkinimo darbu vidurkiai lyginamosiose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria ($M(\text{mokslininkų}) = 3.14$, $M(\text{ne mokslininkų}) = 3.1$, $t(269) = 0.30$, $p > .05$).

Lyginant mokslininkes su moterimis (ne mokslininkėmis) turinčiomis aukštąjį išsilavinimą rasta, kad mokslininkės yra labiau patenkintos vidiniais darbo aspektais ($M = 3.81$) nei ne mokslininkės turinčios aukštąjį išsilavinimą ($M = 3.63$) ($t(185) = 2.50$, $p < .05$). Išorinio pasitenkinimo darbu vidurkiai, mokslininkų ir ne mokslininkų turinčių aukštąjį išsilavinimą, grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria ($M(\text{mokslininkų}) = 3.14$, $M(\text{ne mokslininkų}) = 3.19$, $t(185) = 0.44$, $p > .05$).

Regresinė analizė paaiškina kai kuriuos skirtumus tarp mokslininkų ir ne mokslininkų grupių: t.y., vien buvimas mokslininke-ne mokslininke neleidžia prognozuoti išorinio pasitenkinimo darbu, tačiau prognozuoja vidinį. Pirmasis regresinės analizės žingsnis, vidiniam pasitenkinimui darbu, statis-

tiškai reikšmingas ($F(1, 263) = 15.27, p < .001$). Kai į regresinės analizės lygtį įtraukiamas priklausymas mokslininkų arba ne mokslininkų grupei ir penkios asmenybės dimensijos, prognostinė modelio galia išauga, ir šis modelis paaiškina jau 21 procentą variantiškumo (R^2 padidėja nuo 0.06 iki 0.21).

Išorinio pasitenkinimo darbu pirmasis regresijos žingsnis nėra statistiškai reikšmingas ($F(1, 263) = 0.06, p > .05$). Kai į regresinės analizės lygtį įtraukiamas priklausymas mokslininkų arba ne mokslininkų grupei ir penkios asmenybės dimensijos, prognostinė modelio galia išauga, ir šis modelis paaiškina jau 12 procentų variantiškumo (R^2 padidėja nuo 0.00 iki 0.12).

Regresinė analizė paaiškina skirtumus ir tarp mokslininkų ir ne mokslininkų turinčių aukštąjį išsilavinimą grupių: vien buvimas mokslininke ar ne mokslininke su aukštuoju išsilavinimu leidžia prognozuoti vidinį pasitenkinimą darbu, tačiau neprognozuoja išorinio. Pirmasis regresinės analizės žingsnis, šiose grupėse, vidiniam pasitenkinimui darbu, statistiškai reikšmingas ($F(1, 181) = 6.1, p < .05$). Kai į regresinės analizės lygtį įtraukiamas priklausymas mokslininkų arba ne mokslininkų (turinčių aukštąjį išsilavinimą) grupei ir penkios asmenybės dimensijos, prognostinė modelio galia išauga, ir šis modelis paaiškina jau 21 procentą variantiškumo (R^2 padidėja nuo 0.03 iki 0.21).

Išorinio pasitenkinimo darbu pirmasis regresijos žingsnis nėra statistiškai reikšmingas ($F(1, 181) = 0.35, p > .05$), $R^2 = 0.00$. Kai į regresinės analizės lygtį įtraukiamas priklausymas mokslininkų arba ne mokslininkų (turinčių aukštąjį išsilavinimą) grupei ir penkios asmenybės dimensijos, prognostinė modelio galia išauga, ir šis modelis paaiškina jau 15 procentų variantiškumo (R^2 padidėja nuo 0.00 iki 0.15).

Tam kad išanalizuoti subskalių sąryšį su pasitenkinimu darbu buvo atlikta dviejų žingsnių regresinė analizė (1 – 2 žingsniai). Ši analizė pradedama nuo stipriausio prognozuojančio kintamojo ir palaipsniui įtraukiami papildomi prognozuojan-

tys kintamieji (jei jie paaiškina daugiau statistiškai reikšmingų kriterijaus ryšių).

Reikšmingumo lygmuo $p = .05$. Vidinis pasitenkinimas darbu neigiamai koreliuoja su apdairumu (S_a). Visuomeniškumas (E), pasitikėjimas (Su) ir laimėjimų siekimas (S_a) teigiamai koreliuoja su vidiniu pasitenkinimu darbu. Sutarimo su kitais ryšys su vidiniu pasitenkinimu darbu nėra matomas analizuojant tik dimensijų lygį, nors rastos koreliacijos tarp dimensijų sudarančių subskalių ir vidinio pasitenkinimo darbu. Pirmasis regresinės analizės žingsnis, šiose grupėse, vidiniam pasitenkinimui darbu, statistiškai reikšmingas ($F(1, 263) = 15.27, p < .001$). Vien buvimas mokslininke ar ne mokslininke leidžia prognozuoti vidinį pasitenkinimą darbu, tačiau neprognozuoja išorinio. Kai į regresinės analizės lygtį įtraukiamas priklausymas mokslininkų arba ne mokslininkų grupei ir trisdešimt asmenybės subskalių, prognostinė modelio galia išauga, ir šis modelis paaiškina jau 36 procentus variantiškumo (R^2 padidėja nuo 0.06 iki 0.36).

Kiekybinė analizė rodo kai kuriuos skirtumus liečiančius išorinį pasitenkinimą darbu. Išorinis pasitenkinimas darbu teigiamai koreliuoja su visuomeniškumu (E), atkaklumu (E) ir pasitikėjimu (Su). Pirmasis regresinės analizės žingsnis, šiose grupėse, išoriniam pasitenkinimui darbu, statistiškai nereikšmingas ($F(1, 263) = 0.60, p > .05$). Kai į regresinės analizės lygtį įtraukiamas priklausymas mokslininkų arba ne mokslininkų grupei ir trisdešimt asmenybės subskalių, prognostinė modelio galia išauga, ir šis modelis paaiškina jau 19 procentų variantiškumo (R^2 padidėja nuo 0.00 iki 0.19).

Išorinis pasitenkinimas darbu statistiškai reikšmingai, neigiamai koreliuoja su neurotizmu ne mokslininkų tarpe ($r = -0.28, p < .001$). Mokslininkų grupėje, neurotizmo ir išorinio pasitenkinimo darbu ryšys nėra statistiškai reikšmingas. Išorinis pasitenkinimas darbu statistiškai reikšmingai, teigiamai koreliuoja su ekstraversija ($r = 0.24, p < .001$), sąžiningumu/sąžiningumu ($r = 0.14, p < .05$) ir sutarimu su kitais ($r = 0.17, p$

<.05), ne mokslininkų tarpe. Mokslininkų grupėje, atitinkami ryšiai nėra statistiškai reikšmingi.

Rastas vienas statistiškai reikšmingas skirtumas, tarp lyginamųjų grupių ryšių su išoriniu pasitenkinimu darbu: sąžiningumo/sąmoningumo ryšys su išoriniu pasitenkinimu darbu skiriasi mokslininkų ($r = 0.09$, $p > .05$) ir ne mokslininkų grupėje ($r = 0.14$, $p < .05$) (remiantis skaičiavimais atliktais <http://faculty.vassar.edu/lowry/rho.html>). Išorinio pasitenkinimo darbu ryšys su asmenybės savybėmis skiriasi moterų mokslininkų ir kitų profesijų atstovių grupėje.

Vidinis pasitenkinimas darbu statistiškai reikšmingai, neiigiamai koreliuoja su neurotizmu tiek mokslininkų ($r = -0.31$, $p < .05$), tiek ne mokslininkų tarpe ($r = -0.32$, $p < .05$). Kiekybinė duomenų analizė rodo stipresnį ryšį tarp mokslininkų nei tarp ne mokslininkų, bet šis skirtumas nėra statistiškai reikšmingas (remiantis skaičiavimais atliktais <http://faculty.vassar.edu/lowry/rho.html>).

Vidinis pasitenkinimas darbu statistiškai reikšmingai, teigiamai koreliuoja su ekstraversija tiek mokslininkų ($r = 0.45$, $p < .001$), tiek ne mokslininkų tarpe ($r = 0.30$, $p < .05$). Kiekybinė duomenų analizė rodo stipresnį ryšį tarp mokslininkų nei tarp ne mokslininkų, bet šis skirtumas nėra statistiškai reikšmingas (remiantis skaičiavimais atliktais <http://faculty.vassar.edu/lowry/rho.html>).

Vidinis pasitenkinimas darbu statistiškai reikšmingai, teigiamai koreliuoja su sąžiningumu/sąmoningumu ($r = 0.28$, $p < .05$), atvirumu patirčiai ($r = 0.24$, $p < .05$) ir sutarimu su kitais ($r = 0.22$, $p < .05$), ne mokslininkų tarpe. Mokslininkų grupėje, atitinkami ryšiai nėra statistiškai reikšmingi. Statistiškai reikšmingo skirtumo, tarp šių lyginamųjų grupių ryšių su išoriniu pasitenkinimu darbu, nerasta (remiantis skaičiavimais atliktais <http://faculty.vassar.edu/lowry/rho.html>).

Išvados

Pasitenkinimas darbu skiriasi moterų mokslininkų ir ne mokslininkų grupėse.

Vidinis pasitenkinimas darbu yra didesnis moterų mokslininkų tarpe, nei kitų profesijų atstovių grupėje (nepriklausomai nuo to ar jos turi aukštąjį išsilavinimą ar neturi).

Išorinis pasitenkinimas darbu statistiškai reikšmingai nesiskiria moterų mokslininkų ir kitų profesijų atstovių grupėse (nepriklausomai nuo to ar jos turi aukštąjį išsilavinimą ar neturi).

Pagal priklausymą mokslininkų/ ne mokslininkų (nepriklausomai nuo to ar jos turi aukštąjį išsilavinimą ar neturi) grupei ir asmenybės dimensijas galima prognozuoti vidinį ir išorinį pasitenkinimą darbu.

Pagal priklausymą mokslininkų/ne mokslininkų (nepriklausomai nuo to ar jos turi aukštąjį išsilavinimą ar neturi) grupei galima prognozuoti vidinį pasitenkinimą darbu.

Pasitenkinimas darbu siejasi su asmenybės savybėmis. Ne visos sąsajos matomos tik didžiųjų dimensijų ar tik subskalių lygyje. Tam kad pasimatytų pilnas asmenybės ir pasitenkinimo darbo ryšių tinklas, reikalinga ir dimensijų, ir subskalių analizė.

SKAUSMAS SPORTE: RAUMENŲ IR GYJANČIOS TRAUMOS SKAUSMO SUVOKIMAS IR ĮVEIKA

Lina Vaisetaitė

Vilniaus Universitetas

El. paštas: linavais@takas.lt

Fizinis skausmas yra pažįstamas kiekvienam sportininkui. Tačiau, kalbėdami apie šį skausmą, turime prisiminti, jog jis gali atsirasti įvairiose situacijose bei gali būti sukeltas įvairių priežasčių, todėl tikslinga kalbėti apie skirtingus skausmo tipus. Savo darbe mes pasirinkome tyrinėti raumenų skausmą ir gyjančios traumos skausmą, mat jie trunka sąlyginai ilgesnį laiką, gali kartotis, o kartu jų priežastys – skirtingos.

Sporte labai svarbu, kaip skausmas yra įveikiamas, nes neretai nuo to priklauso, ar tęsiamos treniruotės, treniruočių intensyvumas bei aukštesnių rezultatų siekimas. Taigi turime žinoti, kokios įveikos strategijos naudojamos skausmo įveikimui. Kita vertus, atsižvelgdami į tai, kad skausmas nėra vienalytis, suprantame, kad skirtingiems skausmams įveikti turėtų tikti kiek kitokios strategijos (savo darbe gilinomės į raumenų ir gyjančios traumos skausmus).

Tyrimo tikslai

- 1) palyginti raumenų skausmo ir gyjančios traumos skausmo suvokimą;
- 2) išsiaiškinti, kokios įveikos strategijos sportininkų naudojamos raumenų skausmo ir kokios – gyjančios traumos skausmo įveikimui;
- 3) palyginti strategijas, naudojamos raumenų skausmo ir gyjančios traumos skausmo įveikimui.

Metodika

Tyrimo dalyviai: apklausėme 35 sportininkus, nuo 16 iki 21 metų. Iš jų – 25 vyrai ir 10 moterų. Jie atstovavo tokias sporto šakas: lengvąją atletiką (bėgimą), irklavimą, dviračių sportą ir plaukimą. Apklaustieji treniruojasi nuo 8 iki 25 valandų per savaitę (vidutiniškai 15,7 val.), 17 jų atstovauja Lietuvos rinktinę (savo amžiaus grupėje).

Kintamųjų įvertinimo instrumentai. Skausmo suvokimas buvo vertinamas 10 centimetrų ilgumo vizualinio atitikmens skalėmis (VAS), kuriose sportininkai turėjo pažymėti skausmo intensyvumą kontinuumo nuo „nėra skausmo“ (vertinama 0) iki „nepakeliamas skausmas“ (vertinama 100). Taip pat buvo pateiktos 9 Semantinio diferencialo skalės su būdvardžiais blogas/geras, žalingas/naudingas, bjaurus/malonus, silpnas/stiprus, lengvas/sunkus, bukas/aštrus, atpalaiduojantis/įtempiantis, silpnėjantis/stiprėjantis, raminantis/varginantis. Skausmo įveikos strategijos buvo vertinamos PMS-I (Pain Management Status - Injury) lietuviška versija. Šį klausimyną sudaro 27 teiginiai, išskiriamos 8 skausmo įveikos strategijos: pasidavimas, teigiamos saviinstrukcijos, relaksacija, informacijos paieška, judėjimas, planavimas, palyginimas ir dėmesio nukreipimas. Tyrimo dalyviai turėjo nurodyti, kaip dažnai naudoja kiekvieną iš strategijų (5 – visada, 0 – niekada). Visi klausimynai buvo pildomi 2 kartus – pirmą kartą turint galvoje raumenų skausmą, antrą kartą – gyjančios traumos skausmą.

Rezultatai

Skausmo intensyvumas: gyjančios traumos skausmas buvo įvertintas kaip intensyvesnis nei raumenų skausmas (vidurkiai atitinkamai 60,51 ir 45,4, $p=0,009$).

Semantinis diferencialas. Raumenų skausmo ir gyjančios traumos skausmo įvertinimai skyrėsi dviejose skalėse, tai – bjaurus/malonus (nors abu skausmai buvo įvertinti kaip bjaurūs, raumenų skausmas suvokiamas kaip mažiau bjaurus,

$p=0,012$) ir žalingas/naudingas (raumenų skausmas įvertintas kaip naudingas, o gyjančios traumos kaip žalingas, $p=0,001$). Pagal visas kitas skales abiejų tipų skausmas buvo įvertintas beveik vienodai – blogas, sunkus, stiprus, aštrus, įtempiantis, silpnėjantis, varginantis.

Skausmo įveikos strategijos. Pagal Friedman kriterijų, raumenų skausmo įveikai strategijos naudojamos ne vienodai dažnai ($p < 0,001$). Dažniausiai naudojama teigiamų saviinstrukcijų strategija (3,31; čia ir toliau skliausteliuose nurodomas strategijos naudojimo dažnumo vidurkis) ir relaksacija (2,96), tarp jų statistiškai reikšmingo skirtumo nėra ($p = 0,187$). Toliau – judėjimas (2,6), planavimas (2,55), informacijos paieška (2,49), naudojamos vienodai dažnai ($p = 0,620$). Rečiausiai raumenų skausmo įveikimui naudojamos strategijos – dėmesio nukreipimas (1,87), palyginimas (1,55) ir pasidavimas (1,54), be statistiškai reikšmingo skirtumo tarp šių strategijų naudojimo dažnumo ($p = 0,1$).

Gyjančios traumos skausmo įveikos strategijos taip pat naudojamos ne vienodai dažnai (Friedman kriterijaus $p < 0,001$). Dažniausiai šio skausmo įveikai naudojama relaksacija (3,23), informacijos paieška (3,18) ir teigiamos saviinstrukcijos (3,14) – šių strategijų naudojimo dažnumas statistiškai reikšmingai nesiskiria ($p = 0,239$). Šiek tiek rečiau skausmą mėginama įveikti planuojant (2,54), judant (2,21) ir nukreipiant dėmesį (1,89). Šios strategijos naudojamos vienodai dažnai ($p = 0,079$). Rečiausiai gyjančios traumos skausmo įveikimui naudojamos strategijos – tai pasidavimas (1,39) ir palyginimas (1,38), naudojamos vienodai dažnai ($p = 0,739$).

Palyginę skausmo įveikos strategijas pagal jų naudojimo dažnumą raumenų skausmo ir gyjančios traumos skausmo įveikai, matome, jog gyjančios traumos skausmo dažniau nei raumenų skausmo įveikai naudojama informacijos paieška ($p = 0,001$) ir relaksacija ($p = 0,027$). Visos kitos strategijos – teigiamos saviinstrukcijos ($p = 0,258$), judėjimas ($p = 0,189$), palyginimas ($p = 0,334$), dėmesio nukreipimas ($p = 0,915$),

planavimas ($p = 0,958$), pasidavimas ($p = 0,158$) – naudojamos vienodai dažnai.

Išvados

Remiantis tyrimo duomenimis, galime daryti tokias išvadas:

1. Raumenų skausmas ir gyjančios traumos skausmas suvokiami kiek skirtingai:
 - 1.1. Gyjančios traumos skausmas suvokiamas kaip intensyvesnis nei raumenų skausmas.
 - 1.2. Raumenų skausmas suvokiamas kaip naudingas, o gyjančios traumos skausmas – kaip žalingas. Be to, raumenų skausmas suvokiamas kaip mažiau bjaurus nei gyjančios traumos skausmas. Tačiau kitais aspektais abiejų tipų skausmas suvokiamas panašiai, t.y., kaip sunkus, stiprus, aštrus įtempiantis, varginantis, silpnėjantis, blogas.
2. Skausmui, tiek raumenų, tiek gyjančios traumos, įveikti dažniausiai naudojamos relaksacijos ir teigiamų saviinstrukcijų strategijos. Kiek mažiau naudojamos strategijos – informacijos paieška, judėjimas, planavimas, dėmesio nukreipimas. Rečiausiai naudojamos palyginimo ir pasidavimo strategijos.
3. Gyjančios traumos skausmą dažniau nei raumenų skausmą mėginama įveikti taikant relaksaciją bei ieškant informacijos, kitos strategijos abiejų tipų skausmo įveikai taikomos vienodai dažnai.

MOTERŲ IR VYRŲ PAKEISTŲ VEIDO ELEMENTŲ ATPAŽINIMO TIKSLUMAS

Kristina Vanagaitė, Laura Soloveičikienė

Vilniaus Universitetas

El. paštas: Kristina.Vanagaite@cr.vu.lt

Atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad, nagrinėjant skirtingos lyties tiriamųjų vyrų ir moterų veidų elementų atpažinimo ypatumus, galima išskirti: 1) atpažįstant veidus yra svarbus tiek veido elementų, tiek konfigūracinės informacijos apdorojimas; 2) ne visi veido elementai yra išimenami ir atpažįstami vienodai tiksliai, be to, pateikiami prieštaringi duomenys, kuriems veido elementams skiriama daugiausia dėmesio atpažįstant veidą; 3) veido atpažinimo tikslumas yra susijęs su veido atpažinimo greičiu; 4) savitų veidų atpažinimas gali būti tikslesnis ir greitesnis, palyginti su tipišku veidų atpažinimu; 5) pateikiami prieštaringi duomenys dėl vyrų ir moterų veido informacijos apdorojimo, o kartu ir veido atpažinimo tikslumo skirtumų.

Atsižvelgiant į tai buvo iškelti tokie tyrimo

Tikslai: 1) nustatyti pakeistų vyrų ir moterų veidų elementų atpažinimo tikslumą ir laiką bei gautus rezultatus palyginti su veidų savitumo/tipiškumo vertinimu; 2) nustatyti, ar egzistuoja lyčių skirtumai atpažįstant pakeistus vyrų ir moterų veidų elementus.

Metodika. Fotorobotų sudarymo programos pagalba buvo sukurti du vyrų ir du moterų etaloniniai veidai, kuriuos tiriamieji turėjo išiminti. Keičiant atitinkamus etaloninio veido elementus (plaukus, akis, lūpas, nosį ir ausis), kiekvienam etaloniniam veidui buvo sudaryta ir ekspertų pagalba atrinkta po 5 naujus veidus. Tyrimo metu buvo fiksuojama, ar tiriamieji (30 vyrų ir 30 moterų) pastebi, kad demonstruojami veidai skiriasi

nuo įsimintojo etaloninio veido. Sukurti veidai buvo demonstruojami bei tiriamųjų atsakymai registruojami sukurtos kompiuterinės programos pagalba. Tyrimo pabaigoje, taikant 5 ir 7 balų skales, tiriamieji vertino vyrų ir moterų veidų elementų atpažinimo lengvumą, veidų savitumą ir veidų tarpusavio panašumą bei nurodė, kokią jie taikė pakeistų veido elementų atpažinimo strategiją.

Rezultatai. Gauti rezultatai parodė, kad tiek vyrai, tiek moterys, stebėdami kompiuterio ekrane demonstruojamus veidus, statistiškai reikšmingai tiksliau ir greičiau atpažino pakeistus etaloninių vyrų, o ne moterų veidų elementus. Tikslesnį etaloninių vyrų veidų pakeistų elementų atpažinimo tikslumą galėjo lemti didesnis etaloninių vyrų veidų savitumo laipsnis. Tiksliausiai ir greičiausiai buvo atpažįstami pakeisti etaloninių veidų plaukai ir akys, po to – lūpos, nosis, o netiksliausiai ir lėčiausiai – ausys. Nustatyta, kad: 1) nevienodas veido elementų atpažinimo tikslumas ir greitis susijęs su tiriamųjų taikyta atpažinimo strategija (teisingi atsakymai dažniausiai buvo pateikiami taikant momentinio atpažinimo strategiją); 2) subjektyviu veido elementų atpažinimo lengvumo vertinimu (tiksliausiai buvo nustatomi tie elementai, kuriuos tiriamieji priskyrė prie lengviausiai atpažįstamų); 3) veidų tarpusavio panašumo vertinimu (didesnis suvoktas veidų tarpusavio panašumo laipsnis apsunkina pakeistų etaloninio veido elementų atpažinimą). Be to, buvo atskleista tendencija, kad moterys, palyginti su vyrais, tiksliau ir greičiau atpažįsta pakeistus etaloninių veidų elementus.

POLINKIO Į RIZIKĄ IR SAVĘS VERTINIMO SĄSAJOS

Antanas Zališčevskis

Klaipėdos universitetas

El. paštas: azalisc@yahoo.com

Šiandieninis žmogus gyvena rizikos visuomenėje – visas gyvenimas ir veikla yra persmelkti rizikos. Rizikuojame prieštaraudami grupės ar vadovo nuomonei, investuodami pinigus, atlikdami įvairius taisyklių, kurių formaliai reikia laikytis, pažeidimus. Šalia rizikos, su kuria susiduriame kasdien ir asmeniškai, egzistuoja ir globali rizika. Masinės komunikacijos priemonių pagalba vos ne kasdien sužinome apie avarijas chemijos ar naftos gamyklose, didžiules transporto katastrofas, teroro aktus (Adams, 2001; Frodstick, 1997).

Rizikingų sprendimų ir elgesio pasekmes šiuo metu švelnina rizikos vadyba, draudimo verslas ir pan. Siekiant geriau suprasti riziką, išsiaiškinti, kaip ji veikia žmones ir kaip žmonės galėtų racionaliau elgtis rizikos akivaizdoje, plėtojami ir moksliniai rizikos tyrimai, ypač vadybos, ekonomikos ir gamtos mokslų srityse. Atliekama nemažai ir psichologinių rizikos tyrimų.

Daugelis ankstesnių tyrimų tenka rizikingų sprendimų priėmimo sričiai, kurioje pirmiausia nagrinėtos objektyvios ar subjektyvios laimėjimo tikimybės ir laimėjimų santykiai su suvokiama nauda (Luce, 1967; Tversky, Kahneman, 1986). Šiuo metu atsiranda vis daugiau tyrimų, bandančių sieti rizikingų sprendimų priėmimą ar rizikingą elgesį su tam tikromis pastoviomis asmenybės savybėmis (Rolinson 2002; Zuckerman, Kuhlman 2000). Lietuvoje į šią problematiką pirmoji ėmė gilintis A. Endriulaitienė (kartu su V. Martišiumi) (Endriulaitienė, 2002; Endriulaitienė, Martišius, 2003).

Rizikos ir asmenybės savybių tarpusavio sąsajų analizavimo plotmėje savitą problematikos sferą sudaro žmonių polinkio rizikuoti ir jų savęs vertinimo ypatumų sąryšis, kuris tiek teoriškai, tiek empiriškai mažai tenagrinėtas.

Savęs vertinimas – tai vienas svarbiausių psichikos darinių, kontroliuojantis žmonių požiūrį į save ir įvykius. Kasdieninėje sąmonėje savęs vertinimas gana dažnai tiesiogiai siejamas su polinkiu į riziką. Štai, pavyzdžiui, A. Naik (1999) populiarios „psichologijos“ knygelėje „Savigarba. Išmok pasitikėti savimi“ teigia: „Bijai rizikuoti, kad neapsikvaintum?“ – „Išmok pasitikėti savimi! [...] Nebijok rizikuoti!“ (Naik, 1999, 1, 146). Pastaruoju metu tyrinėtojai bando susieti polinkį į riziką ar panašius fenomenus su kai kuriomis Aš sistemos dalimis (Bouyer, Bagdassarian, Chaabanne, Mullet., 2001; Rolinson, 2002). Kitų darbų, kurie nagrinėtų savęs vertinimo ir polinkio į riziką ryšius, aptikti nepavyko. Galima manyti, jog savęs vertinimo ir polinkio rizikuoti sąsajų tyrinėjimai, nežiūrint jų teorinio ir praktinio aktualumo, dar tik pradedami. Kai kuriuos minimų sąsajų aspektus užsibrėžta panagrinėti ir šiame darbe.

Darbe nagrinėjama polinkio į riziką ir savęs vertinimo ryšio problema.

Darbo tikslas. Nustatyti polinkio į riziką ir savęs vertinimo lygį bendrai ir skirtingų profesijų tiriamųjų grupėse bei šių reiškinių tarpusavio ryšį.

Metodika

Naudotos savęs vertinimo tyrimo metodikos: C.S. Dweck Implicitinių teorijų metodika (IT), C.S. Dweck Pasitikėjimo savimi skalė (PSS), modifikuota Dembo – Rubinšteino poliarinių profilių metodika. Polinkio į riziką įvertinimui naudotas modifikuotas A. Endriulaitienės ir V. Martišiaus Pasirinkimų dilemų klausimynas bei T.V. Kornilovos Asmenybinių sprendimo priėmimo faktorių klausimynas (ASPF-25).

Ištirta 149 asmenys (38 vyrai ir 107 moterys, amžiaus vidurkis – 36,09 metų). Pagal profesiją tiriamieji suskirstyti į 3 grupes: verslininkus ir banko darbuotojus, socialinius darbuotojus ir pedagogus.

Rezultatai

Nustatyta, kad santykinai labiausiai kintančia žmogaus savybe tiriamieji laiko intelektą (vidurkis 4,91), mažiausiai kintančiomis – moralines savybes (vidurkis 2,62) (Implicitinių teorijų metodika); didesnė dalis tiriamųjų pagal visus parametrus (drąsos, pasisekimo, ryžto ir racionalumo) save priskiria žmonių grupei, kurie turi aukštesnę nei vidutinę šių parametrų lygį (tai rodo didesnės už 50 medianų reikšmės) (Dembo - Rubinštein poliarinių profilių metodika); rizikingiausi sprendimai priimami sveikatos srityje (vidurkis 0,526), mažiausiai rizikingi – socialinėje srityje (vidurkis 0,691) (Pasirinkimų dilemų klausimynas).

Tyrimo metu nustatyta, kad polinkis į riziką siejasi su savęs vertinimu. Rastos 29 statistiškai reikšmingos ($p < 0,05$) koreliacijos tarp atskirų aspektų, nusakančių asmens savęs vertinimą bei polinkį į riziką. Su polinkiu į riziką susiję tiek savęs vertinimas pagal drąsos, ryžto, pasisekimo bei racionalumo parametrus, tiek bendresnis savęs vertinimas, apimantis ir kitus aspektus – tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis savęs vertinimas, labiau linkę į riziką. Taip pat nustatyta, kad tiriamieji, pasižymintys didesniu skirtumu tarp aspiracijų ir savęs vertinimo (pagal drąsos, ryžto, racionalumo ir pasisekimo parametrus), mažiau linkę rizikuoti. Tuo tarpu su rizikingų sprendimų priėmimu labiau susijusios aspiracijos, nors iš dalies siejasi ir savęs vertinimas. Savęs vertinimo lygis susijęs su sprendimais finansinės rizikos srityje, o aspiracijų lygis siejasi su rizika socialinėje, finansinėje bei etinėje srityse – aukščiau save vertinantys tiriamieji linkę priimti labiau rizikingus finansinius sprendimus. Tiriamieji, pasižymintys aukštesnėmis

aspiracijomis, labiau linkę priimti rizikingus sprendimus socialinėje, finansinėje ir etinėje srityse.

Tyrimo metu nustatyta 11 statistiškai reikšmingų ($p < 0,05$) įverčių skirtumų tarp atskirų profesijų atstovų. Verslininkai geriau nei socialiniai darbuotojai vertina savo drąsą, iš viso geriau save vertina, taip pat labiau mano, kad žmonės juos mėgsta. Verslininkų savęs vertinimas pagal PSS metodiką nustatytas aukštesnis nei socialinių darbuotojų ar pedagogų. Verslininkai geriau nei pedagogai vertino savo intelektą, protinius sugebėjimus, buvo labiau linkę manyti, kad įveiks naują užduotį, o susitikę su naujais žmonėmis jiems patiks. Socialiniai darbuotojai geriau nei pedagogai vertino savo intelektą, protinius sugebėjimus, buvo linkę labiau teigti, kad žmonės juos mėgsta.

Nustatyti skirtumai ir polinkyje į riziką bei rizikingų sprendimų priėmimą. Verslininkai labiau nei socialiniai darbuotojai buvo linkę į riziką (ASPF-25 klausimynas), buvo labiau linkę priimti rizikingus sprendimus finansinėje srityje bei apskritai (Pasirinkimų dilemų klausimynas). Socialiniai darbuotojai buvo mažiau linkę priimti finansiškai rizikingus sprendimus, nei pedagogai.

Išvados

1. Nustatyta, kad:

- santykinai labiausiai kintančia žmogaus savybe tiriamieji laiko intelektą, mažiausiai kintančiomis – moralines savybes;
- didesnė dalis tiriamųjų pagal visus parametrus (drąsos, pasisekimo, ryžto ir racionalumo) save priskiria žmonių grupei, kurie turi aukštesnę nei vidutinę šių parametrų lygį;
- rizikingiausi sprendimai priimami sveikatos srityje, mažiausiai rizikingi – socialinėje srityje.

2. Polinkis į riziką yra susijęs su savęs vertinimu:

- tiriamieji, kuriems būdingas aukštesnis savęs vertinimas, labiau linkę į riziką;
 - tiriamieji, pasižymintys didesniu skirtumu tarp aspiracijų ir savęs vertinimo (pagal drąsos, ryžto, racionalumo ir pasisekimo parametrus), mažiau linkę rizikuoti;
 - savęs vertinimo lygis susijęs su sprendimais finansinės rizikos srityje, o aspiracijų lygis siejasi su rizika socialinėje, finansinėje bei etinėje srityse. Aukščiau save vertinantys tiriamieji linkę priimti labiau rizikingus finansinius sprendimus. Tiriamieji, pasižymintys aukštesnėmis aspiracijomis, labiau linkę priimti rizikingus sprendimus socialinėje, finansinėje ir etinėje srityse.
3. Savęs vertinimo ir polinkio į riziką lygis skiriasi tiriamųjų, užsiimančių skirtinga profesine veikla, grupėse:
- savęs vertinimo lygis aukščiausias verslininkų bei banko darbuotojų tarpe. Socialinių darbuotojų savęs vertinimas aukštesnis nei pedagogų kai kuriose savęs vertinimo srityse;
 - verslininkai ir banko darbuotojai labiau nei socialiniai darbuotojai linkę į riziką, labiau linkę priimti rizikingus sprendimus finansinėje srityje bei apskritai. Socialiniai darbuotojai mažiau linkę priimti finansiskai rizikingus sprendimus, nei pedagogai.

DARBUOTOJŲ SOCIALIZACIJA ORGANIZACIJOJE: PRIELAIDOS SĖKMEI

Irena Žukauskaitė

Vilniaus universitetas

El. paštas: irenaizuk@yahoo.com

Šio pranešimo tikslas – apžvelgti pagrindinius literatūroje nurodomus darbuotojų socializacijai organizacijoje įtakos turinčius veiksnius.

Darbuotojų socializacija organizacijoje – procesas, kurio metu naujokai išmoksta tam tikrų elgesio būdų, vertybių, įsitikinimų ir socialinių žinių, kaip atlikti savo vaidmenį ir sėkmingai funkcionuoti organizacijoje. Socializacijos procesui priskiriami rezultatai (betarpiški – pavyzdžiui, užduočių įvaldymas, orientacija į vaidmenį, patiriamas nerimas, darbo atlikimo kokybė, ir tarpinski – pavyzdžiui, pasitenkinimas darbu, atsidavimas organizacijai, noras išeiti iš darbo, darbuotojų kaita, ir pan.), rodo kad tai yra svarbus dalykas, siekiant darbuotojų veiklos efektyvumo, kas savo ruožtu didina organizacijos veiklos efektyvumą. Todėl specifinių veiksmų, skatinančių darbuotojo socializacijos procesą, išskyrimas leistų greičiau optimizuoti organizacijos veiklą.

Literatūroje nurodoma, kad visus veiksmus, turinčius įtakos darbuotojų socializacijai galima būtų suskirstyti į tris grupes – individualius, artimiausios aplinkos ir organizacinius veiksmus:

- * Individualūs veiksniai (asmenybės tipas, darbuotojo motyvacija, įgūdžiai, informacijos siekimas ir pan.);
- * Artimiausios aplinkos veiksniai (darbo kolektyvas, vadovavimo stilius, kuratoriaus buvimas ir pan.);
- * Organizaciniai veiksniai (organizacinė kultūra, organizacijos vertybės, skatinimo politika, atrankos sistema ir pan.).

Be abejo, žmogaus pasijautimas pilnaverčiu, pilnateisiu organizacijos nariu, jos senbuvio yra visų trijų veiksmų grupių funkcija. Kita vertus, ko gero nėra universalių, visoms organizacijoms tinkančių būdų, galinčių paspartinti šį tapsmo procesą. Visgi, didesnę dėmesį pranešime kreipsime ne į santykinai kintamus, o į stabilius veiksnius, nes jie gali būti pasitelkti, kuriant intervencines priemones.

K o n f e r e n c i j o s r ė m ė j a i

Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas

Organizacijų vystymo centras

UAB „EUREKA“

Respublikinė Vilniaus psichiatrijos ligoninė

II Jaunųjų mokslininkų psichologų konferencija
***Psichologijos tyrimai Lietuvoje:
atradimai ir perspektyvos***

Konferencijos medžiaga

Redaktorė *Monika Skerytė-Kazlauskienė*

Išleido Vilniaus universiteto leidykla
Spausdino Vilniaus universiteto leidyklos spaustuvė
Universiteto g. 1, LT-0122 Vilnius
El. paštas: *info@leidykla.vu.lt*